

VESTNIK

NOTICIERO

XVI.

junij 1965

VESTNIK je glasilo slovenskih protikomunističnih borcev. Izdaja ga konzorcij
Predsednik Edi Škulj, upravnik Janez Kralj.

Urednik: Branko Rozman

Ovitek: Franci Pernišek

UREDNIŠTVO in UPRAVA: Ramón Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

NAROČNINA: Južna Amerika 280 pesov odn. enakovrednost v dolarju,
USA in Kanada 2.50 dolarja letno., Anglija in Avstralija 1 funt
šterling, evropske države 2.50 dolarja.

Editor responsable y redactor: Eduardo Škulj, administrador: Juan Kralj

Imprenta: Talleres Gráficos Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, Bs. Aires

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No 817.736

JUNAKOM NA GROB

Še sedaj se mi zdi, kot da smo skupaj: veseli, ponosni, dobri in plemeniti. Vsi polni smo bili načrtov. Drago, da bo duhovnik, Dušan, da se bo poročil z Regino, Andrej, da bo slavist, Bogdan, Marko, Janez...

A že dvajset let je, ko so vse vaše sanje pokopane. Ni vam bilo dano uresničiti jih. Vmes je prišla človeška zloba in vsega je bilo konec.

Prišla je vojna. Napuh nadmočnih ras je hotel pohoditi male narode. S tem je nastal kaos, sanje že niso mogle biti odsanjane v miru in sreči. In tu je prva krivica na vaši poti.

Kljub vsemu bi se vas morda večina rešila iz vojnega meteža, ko bi te nesreče ne povečala še nova zloba drugih ljudi. Komunizem je v svojem satanizmu izrabil narodovo nesrečo za lastne namene. In tu je druga krivica na vaši poti.

Polni vsega dobrega ste se postavili po robu brezdušni ideologiji. Marsikdo od vas bi mogel v Ljubljani čuvati glavo, ko bi šlo le zanj. A plemenitost mu ni tega dovoljevala. Zbudil se je v nas stari upornik krivici in na napad s puško ni bilo mogoče odgovarjati z lepimi besedami. Marsikdo je v tem odporu končal sanje.

Potem je prišel konec, tako čuden in tako nerazumljiv. Zmagovavecem na bojnem polju je bil odkazan na mednarodni tehtnici poraz. Umaknili smo se iz Slovenije, za katero smo izpostavljali življenje, z žalostnim srcem. Ne toliko zaradi sebe, kot zaradi nje, Slovenije, ki bo padla v roke rdečim prodancem.

In tu se je zgodila tretja krivica: Angleži so nas prevarali in pod lažnimi obljubami poslali večino v Slovenijo. Da bodo komunisti vse pomorili, o tem si ni nihče od nas delal utvar. Da pa tega Angleži niso vedeli, je bila več kot naivnost.

In tako ste končali. Eden na tem koncu Slovenije, drugi na drugem. Težko bo točno vedeti, kje kdo leži, čeprav natančno vemo za kraje skupnih grobov.

Že dvajset let se tisti, ki smo preživeli, sprašujemo, čemu se je to moralo zgoditi. In že dvajset let moramo priznavati, da ne vemo.

Le nekaj nam je gotovo: to namreč, da je tudi vaša smrt Bog dopustil in da bo znal On tudi to spremeniti v dobro našemu narodu. Ta vera nam je v tolažbo, ta vera pa tudi vašo žrtev dela smiselno in veliko.

V imenu vseh dobrih in poštenih Slovencev se vam zahvaljujemo za žrtev. Molimo za mir vašim dušam. Sami pa skušamo z istim idealizmom voditi še naprej boj za svobodo našemu narodu.

Dragi slovenski vojaki -
povraščeni v Kristusa!

Spominjate se še, kako smo v domovini skupno opravili
slovožnost praih petkov in praih sobot. Zdravje skupno pobožnost
petih prvih sobot smo končali 5. maja 1945 - in nato odšli.
V maju 1955 ko nam minilo deset let v tujini! Vseh težkih
strahov, nevarnostih in negotovostih je bila Marija naše
upanje. Mimo se gnetili, po soku se njenemu brezmadežne-
mu Srcu posvetili -

Totičasno ho desetletnica enega najžalostnejših do-
godbkov v slovenski zgodovini: množičnega umora blizu
deset tisoč fantov in mladik moških, ki so bili koncem maja
1945 pod prevaro v njeni svinke Hrovnikov, ki so jih po
groznem mučenju na domačih tleh pobili. Žalost in bolelost
nad njih strašno smrtjo je bilo morda največje, kar smo
doslej doživeli, mi v tujini, ki smo jih videli odhajati, in oni
doma, ki so zaman na nje čakali. Spomin na nje nam
je svet in nam mora biti svet do konca življenja.

Za to deseto de. letnico prihajam pred vas s predlogom:
Zopet se duhovno združimo in skupno, kot nekdanj doma,
opravimo pobožnost petih prvih sobot, kakor jo želi brez-
madežno Srce Marijino. Završimo spravo soboto v februarju
(5. februarja 1955), da končamo spravo soboto v juniju (4. junija),
da kateri zaradi službe ne bi mogel prejeti obhajila v soboto,
naj ne neha pobožnosti, ampak naj se nam naslednjo nedeljo
pridruži s sačin obhajilom.

Radil in v velikem številu ste se odzvali; to sem pa
v času težke okupacije povabil k položnostim proti petkom in
proti sobot in k pomelitvi bogumadežnemu Srcu Marijinemu.
Prepričan sem, da se vam Gubezem do Marije ne ohladila,
še bolj se je razgonela v praotkar zatli in čenem Marijinem letu,
zato ne dvomim, da bosta vi, ki živele sicer v tujini pa ven-
dar v svobodi, radi sprejeli moj predlog.

Daljšave vas ločijo, a za Gubezem ni daljšav! Iz Gubezni
do padlih želez, iz Gubezni do vodne zemlje in na vsejših kopcih
vojakov se bomo v kraljici Gubezni do Marije, katere in
kraljice radi, veliko teh petih prvih sobot v duhu in milosti
melega obhajala poročali med saboj, da zadoščimo nje nemu
bogumadežnemu Srcu in jo prisimo njenega posebnega verstva
za se in za ves naš narod. Najbrisanu mi Slovenci, ogroženi
in zatirani, zato smo skrbne roke materine in njene topli
Gubezni se bolj potrebni. In mati, ali ne poročta najrajč skrbni
otroki, ki je najbolj slaven?

Ob koncu te skupne položnosti bomo obnovili - vse dru-
žine in vseh posameznik - pomelitvi bogumadežnemu Srcu Mariji-
nemu, kateri pa se še niso, se bodo ob tej svitiki proti poročiti.
Ves mesec junij naj bo poročtu toplemu sponzoru na
naše v letu 1945 padle in pobite brake. Upam, da so očini,
morda še voj, v nehesit za ceno umčenja in strašne smrti, vese-
lilo jim bo, če v njih spomin izpolnimo željo matič in njihove
kraljice. Ako pa bi kateri v večnosti potrebovali naše pomoči, je
jun v obilni meri moremo nuditi navno s položnostjo
prvih sobot. Zato se mi, da bi ne mogli na lepši, sočestni
in boljši način obhajati - poleg drugih spominskih prireditel -
te desetletnice.

Pozdrav in blagoslov!

+ Gregorij Rožman

Ljubljanski škof

V Clevelandu, Ohio, U. S. A.

v decembru 1954

DVAJSET LET JE PRETEKLO

Pred dvajsetimi leti se je končala druga svetovna vojska. Orožje je utihnilo, z neba so zginile játe letal, ki so trosile smrt na mesta, na stražnih stolpih koncentracijskih taborišč ni bilo več straž, tisoči, ki so ostali še živi, so se iz tujine vračali na domove in tisoči so se iz domovin v rekah raztekali v tujino.

Utihnilo je orožje, toda nekaj je bilo vendar narobe. Mir, ki bi moral priti, je bil skaljen z zmago ideologije, ki ni bila boljša od ideologije nacizma in fašizma, proti katerima se je druga svetovna vojska vodila. Komunistem je zasadil svoja rdeča bandera na tleh malih narodov, pa tudi na tleh Poljske in Nemčije.

Veliko vprašanje miru je ostalo nerešeno. Ko gledamo nazaj, gledamo kot Slovenci predvsem na svoje križe, na svojo zemljo in na svoje ljudi. Razumljivo je to. Vendar smo se v teku let vse preveč ožili, skoraj povsem smo pozabili na tisoče tisoče in tisoče, ki si jih je enostavna prilastila komunistična tiranija in jih proglasila za prve klicarje svobode. V veliki boli za več kot deset tisoč vrženih z vetrinjskega polja smo tako rekoč spregledali kri talcev in mrtva, izsušena trupla tistih, ki so od lakote in tepeža umrli po koncentracijskih taboriščih v Italiji in Nemčiji.

Vsi ti, ki so iz idealizma umrli za svojo zemljo in resnično svobodo, so še vedno živi. Vsi, ki so se v svojem ravnanju trdno držali moralnih principov, so po nasilju in mukah posedli sedeže, ki jih je Bog pripravil mučnikom.

Po dvajsetih letih se je čas že toliko odmaknil, da moremo, smemo in moramo pogledati v oči vsem dejstvu, takim, ki nas dvigajo, in tudi takim, ki boleče razodevajo naše človeške slabosti. Trezno in mirno lahko sestavimo kose in drobce preteklosti, zakaj celota je kljub mnogim napakam veličastna in vredna slovenskega človeka, vredna velike slovenske duše, ki se je očitala skoz vso našo zgodovino. Ničesar nam ni treba zakrivati, ničesar tajiti, zakaj nič večjega ni v človeku kakor to, da si upa ob vsem ponosu priznati tudi napake.

Prvo, kar nas mora ob dvajsetletnici konca revolucije v Sloveniji napolnjevati, je PONOS. Ponos, da smo Slovenci, ki smo med prvimi spoznali, da se je zaklel proti nam ne samo fašizem in nacizem, temveč z isto silo tudi komunizem. Ponos, da smo ob vseh zunanjih videzih ostali resnično zvesti demokratični svobodi, čeprav nas je ta zavoljo teh videzov prodala, kakor je brez teh videzov prodala Poljsko, ki je darovala deset tisoče vojakov Andersenove vojske za zaveznike, brez haska za svojo rodno domovino.

Drugo, kar nas mora ob tej bridki obletnici polniti je VOLJA. Ne volja po maščevanju, temveč volja do dela. Čas je namreč, da gledamo na komunizem z jasnimi očmi in da v tem gledanju ne iščemo

nobenih koeksistenčnih steza. Ne pretiravajmo ne v eno ne v drugo stran, glejmo in sodimo trezno in osnova našemu gledanju in našim sodbam naj bodo morala načla in slovenska zavest.

In tretje živo v nas naj bo UPANJE. Ne noro upanje v čudeže, ki naj bi se vršili po naši volji. V nas naj bo upanje, da bomo z resnim delom in s podporo prošnja naših mrtvih dosegali v času zmagovanja pravice. Na bomo dočakali končne zmage, toda vsi smo na svetu zato, ker smo poklicani, da k zmagi Pravice prinesemo svoj del. Mrtvi so ga prinesli, prinašajmo ga še mi skoz celo svoje življenje.

Mauser Karel, predsednik Zveze DSPB

V SPOMIN PADLIM JUNAKOM

Mrtvi junaki so združili tudi vse žive borce. Pri pripravah za postavitve spomenika pobitim borcem v Slovenski hiši v Buenos Airesu so se združili še živeči protikomunistični borci ne glede na svoje prepričanje in morebitne razlike in ne glede na to, kateremu društvu pripadajo (DSPB ali Tabor) in na katero revijo so naročeni (Vestnik ali Tabor): združili v enem skupnem odboru in z enim skupnim namenom, da v imenu vseh Slovencev v Argentini postavijo mrtvim bratom spomenik, vreden njihove največje žrtve.

Spomenik pobitim junakom naj bo dokaz, da so v nas še vedno živi tisti ideali, za katere so dali življenje naši bratje, in da je v nas globoka hvaležnost do teh junakov, ki jim ni primere v slovenski zgodovini.

MISLI OB DVAJSETLETNICI

Naša narodna skupnost se je med vojno postavila komunizmu po robu. S tem je pokazala zrelost. Žal nam tedaj te naše zrelosti niso priznavali in je še danes premnogi ne. Pa razvoj na svetu je šel po točno isti poti, kakor smo jo mi, majhen narod sredi velikanov, načrtali: ta naš korak skupnega odpora, ideološkega, političnega in verskega proti komunizmu, je predstavljal tedaj — in danes še bolj — zrelostno legitimacijo naroda, ki ni hotel umreti. Z našim formiranjem lastnih čet v obrambo, z našo duhovno borbenostjo proti brezboštvu smo si sami sebi izstavili diplomu zrelosti, diplomu samostojnosti, — izstavili vstopnico za v zbor velikih narodov.

Tedaj nas je bolelo, da nas niso razumeli, bolelo še bolj, ko so se skorajda vsi obrnili in zarotili proti nam. Bili smo prepuščeni sami sebi, lastni razsodnosti, lastnim sklepom, kakor priklenjeni na skalo, okrog katere je divjal vihar. V tistih trenutkih je šele prišla prav do izraza naša zrelost. Danes, po tolikih letih, se zato s spoštovanjem obračamo nazaj na tisti čas, se spominjamo mož in fantov, ki so z nami živeli in poleg nas padali v bojih: vsakdo izmed njih je bil pečat posebej jeklene volje in vztrajnosti naroda, iz katerega je izšel in za katerega se je boril.

— — —

Komunizem je zverinsko pobijal naše ljudi. Tako so padli naši bratje in sestre, otroci in starčki. Vsi goloroki. Tako so jih pobijali, dokler se narod ni dvignil. Od tistega trenutka dalje, ko je s štajerskim bataljonom in Vaškimi stražami zavzel sredi naroda svoje mesto slovenski čuvar, so padali v borbah, s puško v roki in bajonetom, z brzostrelko in strojnico, z bombami in minometalci, naši fantje in možje. Nepregledna je njih vrsta; neizmerne so bolečine, ki so od tedaj zajele slovenske domove. Matere so s težkim srcem čakale novic od sina, očetje so si na skrivaj otirali solze, ko je njihov prvenec omahnil, stari očetje in matere so jokali, ko so vnuki ginevali v borbah.

Pri vsej bliščeči borbi naših čuvarjev so vendarle spomini na tiste čase grozni. Kar spomnimo se, vsakdo za svoje okolje, za svojo vas, za svojo družino. Hodili smo od enega pogreba do drugega in bodrili sami sebe. Za tako življenje je treba izredne moči. In imeli smo jo: naše matere in očetje so v onih žalostnih časih stali kot hrasti trdno, ker so verovali v vzvišene cilje naše borbe. In v njih zadržanju je bila največja opora.

Potem je prišel Vetrinj. Pisatelj Ludve Potokar je nekje zapisal, kako čudovito lep je bil prizor, ko se je cvet slovenske narodne vojske preko Ljubelja razlil ob Dravi in se zbral v Vetrinju. Bila je mladina, bil je rod preizkušenih borcev, bili so naši bratje, naši prijatelji.

Potem je prišla prevara, zločin nad našim narodom. Zločin, ki sta ga

storila dva: tisti, ki nas je izročil, in ga je danes sram, da o tem sploh noče nič slišati niti cmenjati, in drugi, ki je bil presrečen, da so mu naše borce izročili na pladnju.

Pred leti sem zapisal v Vestniku, da si komunistično besnenje in sata-nizem, ki je politikomisarje in tovariše obsedel, morem razlagati samo tako, da so šele ob končani vojni prišli do sape, ker jih je do tedaj slovenski domobranec vedno in povsod z orožjem v roki premagal. Zavest, da bitke s slovensko narodno vojsko niso dobili, je bila za komuniste tako grozno dejstvo, ki ga niso mogli opravičiti pred ostalimi komunističnimi tolpmami, da so šele po vrnitvi vojske iz Vetrinja hoteli pokazati vse svoje sposobnosti: hoteli so se maščevati za vsa leta nazaj, hoteli pa izliti nad izročeniimi ves sadizem, ki se je v njih nabral v tistem mesecu po končani vojni. V tistih dneh divjanja, besnenja, poživljenja so pokazali naši komunisti, kakšna bi bila usoda nas vseh, ako se jim narod preko svojih zdravih sil ne bi uprl.

— — —

Tako so vagoni z vojsko prišli v domovino. Če danes berete katerokoli zgodbo iz onih časov, popis posameznikov, ki so se rešili iz jam, črtico tega ali onega pisatelja, potem se vam bo zdelo, da je vse zapisano skorajda nemogoče, da se tako ni moglo zgoditi, da se kaj takega še v sanjah ne bi mislili. Toliko groze in trpljenja je v teh zapisih, toliko nečloveških muk in bolečin, toliko udarcev in surovosti, toliko krvi in solza, da jih prenekateri bralec danes — ponavljam danes, po dvajsetih letih — skorajda ne bi verjel. A so se zgodile, na naši zemlji, nad našimi brati.

— — —

Samo dve drobni skici si prikličimo v spomin: pravkar je za hip prenehalo rjojenje partizanov in vreščanje partizank, ko so strojnice pokosile z žico zvezano desetorico fantov. Padali so drug za drugim, kakor so jim krogle trgale niti življenja, potem so omahnili v jamo, zaliti s krvjo, ki se jim je razlila po žici in jih tako združila v enega samega junaka — mrliča. Kot najboljši bratje so odšli s tega sveta: roke so si podali, pogledali v sonce nad njimi in zasanjali o svobodi, ki jim je ni bilo dano dočakati. Če so bile sanje predolge, se je približal krvnik in s strelom v tilnik končal misel, ki se je nahajala pri svojih ljubljernih, morda na Koroškem, morda v Italiji, morda v domači vasi.

Tako so padali, bratje in očetje, padali naši prijatelji. Vsakdo izmed nas si bo znal priklicati v spomin obraz tistega, ki mu je bil najbližji. Vsi pa se bomo spomnili onega najbolj strašnih primerov divjanja komunističnih morilcev: vrsta častnikov čaka, da jo odpeljejo posebej. In ko začno odhajati, se med njimi dvigne kurat in jih prične blagoslavljalati. Tedaj krvoloki zbesne do onemoglosti: planejo po kuratu in mu odsekajo roko, da ne bo več blagoslavljal, da njim ne bo treba gledati tako presunljivega slovesa.

Pa je kurat, prijatelj France Kunstelj, dvignil štrcelj in še naprej blagoslavljal. Ali si sploh moremo predstavljati z besedami, kako grozni so bili tisti trenutki: ne za kurata samega, ki je bil mož svetniške narave, pač pa za fante, ki so gledali v njem prvi pozdrav z onostranstva, v kate-rega so odhajali. In so odšli s svojim kuratom na čelu.

Tako je bila pokončana naša vojska.

— — —

Našim mrtvim smo objavili mrtvaško oznanilo tedaj, v letu groze 1945, in ga objavljamo sleherno leto, ko se v majskih in junijskih dneh spominjamo vseh žrtev komunistične revolucije na slovenskih tleh.

Naši pokojni nam vsem naročajo: mi smo umrli, da bi vi lahko živeli, in ker smo padli, nadaljujte z borbo vi. Nobena žrtev ne sme biti preveč, noben napor premajhen. To nam govore danes iz kočevskih, teharskih in dolomitskih grobov naši borci, to je veliki testament, ki so nam ga zapustili, pisan s krvjo in oblit s solzami.

Hudo je priznati, a je potrebno: tako malo nas je ostalo, tako razkropljeni smo, da se pogosto s težavo najdemo. So pa dnevi, ko se vsi, pa naj bomo še tako raztreseni po širnem svetu, srečamo v mislih in molitvi. In kaj si bomo rekli med seboj ob tem srečanju? Tole:

Neizmerne so bile žrtve, a vztrajali smo, vztrajali, ker smo verovali v zmago Dobrega nad Zlim, v zmago Pravice nad Lažjo. Prevarali so nas, a naše vere v končno zmago niso podrli. Odsekali so nam najlepše veje na našem narodnem telesu, a korenine ugnati niso mogli. Vzdržala je in drži. Zdaj poganja drevo že nove veje, ki dobro kažejo. Pazimo, da se v skorjo ne zarijejo črvi, ker zdravljenje drevesa je hujše kakor predhodno obvarovanje.

Z drugimi besedami se to pravi: stati moramo na straži, vedno budni in pozorni, da ne bo prišel sovražnik in zasejal ljuljko. Na žalost je sovražnika vedno več. A res je tudi, da je vsak dan več zemljanov, ki sedaj — dvajset let za nami — začenjajo stopati na pot, ki smo jo mi pokazali. Zato ne smemo biti malodušni in še manj potrti.

Tako kot nekoč verujemo danes v zmago Pravice. In prišel bo dan — ne vemo, kdaj — a prišel bo, ko bo v zboru svobodnih narodov sveta izrečeno priznanje našim narodnim naporom in žrtvam v času revolucije. Res je, da nihče več ne bo obudil mrtvih, res tudi, da ne zbrisal vseh solz, a v tem svetovnem zboru bodo stali naši fantje in možje, naša narodna vojska, kot junaki — zmagovavci.

In če je res, kakor pravijo, da nobena žrtev ni zaman, potem verujemo, da so naši mrtvi s svojo neizmerno žrtvijo zagotovili našemu narodu na rodnih tleh domovine lepšo bodočnost v svobodi.

Pavle Rant

Patrola. Čez polja, čez vasi
 naša pot drži
 samotna, tiha.
 Mesec srebrni sveti,
 zvezde so kakor cveti,
 noč belo lepoto diha...

Pred nami postava
 — a v desnici meč,
 v levici zastava —
 kot meglica plava,
 naprej se žene...
 „Stoj! Si ti, Cene?“

Glas iz noči:
 „Odkar sem padel,
 z vami hodim,
 vas vodim,
 ne puščam vas same.
 Ne hodite do moje jame,
 saj ni me tam!
 Težko je biti sam!
 Oh, z vami vsako noč,
 z vami vsaki dan,
 hodim, vas vodim,
 ne morem vas pustiti same —
 vaš desetar.

— — — — —

Postoj! Pazi!“

Izgine...

V grmovju nekaj lazi.
 Poleg mene
 mitraljez zasika.
 V grmovju krik,
 tolpa v beg,
 črni se sneg,
 grgranje mrtvo...

Skočim tja:
 v obraz neznan
 rdeča zvezda sije,
 oči osteklenele,
 mrtev partizan.

Čez polja, čez vasi
 nazaj
 samotna pot nas vodi,
 pred nami kakor duh
 nekdo hodi.
 Mesec srebrni sveti,
 zvezde so kakor cveti,
 na nebu samotni oblaki blodí...

Peterka Odon

LEPO JE BITI SLOVENEK

Pogosto se mi v družbi z domačini ali drugorodci, s katerimi se srečavamo v tej ogromni deželi, dogaja, da prav s težavo dopovedujem, kdo smo, odkod smo, kaj hočemo, zakaj smo v zdomstvu. Zamenjujejo geografske pojme nekateri, narodno pripadnost drugi — skratka, nastane pravcata zmešnjava, pri kateri ne veš, ali boš končno „rojen“ nekje okrog Prage in spadaš v Jugoslavijo, ali pa si pravzaprav „nekdo“ na „neki zemlji“ med Nemci in Lahi (Kak zločin, da uradna zastopstva vsaj v tej smeri nič pozitivnega ne store.)

Zgodi se pa tudi, da naletiš na ljudi s čutom in odprtimi usti in srcem. K sreči jih je in jih bo vsak dan več.

Pred časom sem poslušal trak, posnet v okolici Trsta. Na njem nekdo (naj ponatisne te-le vrste, če mu bo lastništvo lista dovolilo!) javno izreka zahvalo slovenskemu učiteljskemu zboru v Argentini, da je mladino, ki prihaja sedaj v Trst na obisk ali pa za stalno, naučila tako lepo slovenščino. Naučila pa tudi najbolj potrebno o slovenski slovnici in literarni zgodovini. Kako lepo je bilo slišati tisti trak! Kakšno zadovoljstvo! Ne samo za učitelje, za vse nas, saj so otroci izšli iz naših vrst. Takrat, ob poslušanju traka je bilo lepo biti Slovenec. In takšna topla misel in občutek ostaneta, dasta moči za naprej.

V Sloveniji je bila na obisku mlado dekle, hči slovenskih staršev-emigrantov iz leta 1945. Vse si je ogledala, od sorodnikov do krajev, sosedov in sosed, vrtov in travnikov, z vsemi je govorila. In najlepše spričevalo je dobila tedaj, ko je nekdo očetu sporočil: „Tako lepo govori slovensko, da smo se kar čudili, nič srbskih izrazov ne meša vmes.“

Srbskih izrazov! Čudno, kaj — a je tako. Saj jih dosti pride na obisk v Buenos Aires, ki vsak drugi stavek začenjajo: „Da čujemo...“, „Nemoj, ti brate.“ Kako ne boš šel pod strop! Jaz grem in še marsikdo z menoj!

Tisto dekle je s svojo slovenščino, čeprav morda pomešano z dialektom očeta ali matere, rešilo slovenstvo v očeh svojih najbližjih. Ali ni lepo?

Pomagajmo reševati slovenstvo! Komunizem bo odšel, slej ali prej, v našem ali prihodnjem rodu. Skrbeti moramo, da pri nas ne bo ne Like, ne Korduna, ne senjskega pokolja, ne logorja v Jasenovcu. Skrbeti moramo, da bo na Slovenskem enkrat spet lepo.

Molimo, bratje, upajmo, bratje — ne računajmo pa na silo. Ta ne bo nič dobrega rodila, kvečjemu pokvarila.

Naš narod pa je vreden ljubezni!

Penta

DNEVNIK PRIMORSKEGA DOMOBRANCA

(Od 28. 4. do 14. 5. 1945)

28. 4. — Idrija: Ob treh popoldne smo dobili domobranci od nemške mestne posadke obvestilo, da misli ona zapustiti Idrijo. Takoj smo tudi mi spravili skupaj najpotrebnejše, vse zložili na vozove in ob sedmih zvečer že stali v dolgi koloni ob visečem mostu pred blokom. Z vojaštvom se je dvignilo na pot tudi precej civilistov, zlasti sorodniki domobrancev in bolj delavni protikomunisti. Medtem ko so Nemci neprestano vozili mimo nas na tovarnjakih razno blago iz svojih skladišč proti Godoviču, smo mi nestrpno čakali, kdaj se kolona dvigne na pot. Šele ob dveh ponoči se je dolga kolona naših voz premaknila.

29. 4. — Zgodnje jutro deževne nedelje nas je našlo v Godoviču, ki smo ga zapuščali v hudem dežju. V Črnem vrhu je začelo snežiti. Med snegom in dežjem smo šli mimo Cola in se spustili do Ajdovščine. Tukaj smo bili priče, kako so domobranci razoroževali Nemce. S prijateljem K. sva prenočila pri dobrih ljudeh, kjer smo pustili vso propagandno pisarno iz Idrije. Srbski dobrovoljci so šli celo noč skozi Ajdovščino. Zjutraj smo se jim pridružili tudi domobranci.

30. 4. — Ko smo prišli že izven mesta dobrovoljci, domobranci, civilisti z nekaterimi duhovniki, avti in vozovi, je od nekod prišel „računski“ idrijske posadke in nam razdelil zadnje obroke: meni je dal 700 lir. Ob cesti proti Gorici smo videli nekaj trupel vojakov in civilistov. V popoldanskih urah smo prišli do Sv.

Petra, kjer smo se odpočili in se založili z razno vojaško opravo iz fašističnega skladišča. Že proti mraku smo se z veliko tesnobo prebijali skozi Gorico proti akvilejski cesti, kjer je gorelo veliko hiš, znamenje hudih bojev pred nekaj urami, ko so se Italijani upirali že drugemu valu srbskih čet. Po ulicah so ležali četniki, dobrovoljci, pa tudi civilisti. Okna in vrata vsa zaprta, prebivavcev nikjer videti, streljanje pa od vseh strani kot v peklu. V groznem siju požarov, bliskov in v hudem nalivu smo se pomikali preko soškega mostu, katerega so z neprimernim junaštvom zasedli in branili Srbi, da smo se drugi mogli umakniti v Furlanijo. Noč smo prespali vsi premočeni v vasi Luceccolo.

1. 5. — Ves dan hodimo peš po furlanski nižini. Ustavili smo se v Farri. Ljudje so nam bili zelo prijazni. Zvedeli smo, da so Angleži že čisto blizu. Nekdo se je celo izrazil, da bodo zvečer že pri nas. Sicer smo radi verjeli, vendar si nismo nadejali, da bo šlo tako hitro. Ob osmih zvečer, ko smo se že spat spravljali, nenadoma slišimo znak „uzbune“. Zunaj je lilo kot iz škafa, mi pa smo se morali uvrstiti v strelno vrsto in v popolni temi smo se pomikali preko vinogradov in njiv, čez travnike in potoke in končno prišli na neki bližnji hrib, kjer je bila stalna zaseda. Reklo se je, da se bližajo tanki: Angleži ali kdo od naših sovražnikov??? Zaradi večje gotovosti smo morali v zasedo. Ko smo komaj prišli na hrib, smo od spodaj zasli-

šali navdušene vzklike: „Živeli Angleži! Živel kralj Peter!“ itd. Vsa cesta in zasedeni bližnji hribočki so odmevali od teh vzklikov in narodnih himen. Kljub silnemu nalivu smo bili srečni, ker se nam je zdelo, da smo končno na varnem. Ko smo se vrnili v vojašnico, smo res na dvorišču našli angleške tanke. Ostalo noč smo sicer zelo slabo prespali, ker smo bili do kože premočeni, a zjutraj smo veseli ugotavljali, da smo se rešili bodoče fronte med Angleži in sovjeti. (Tako je bilo namreč tedanje naziranje v naših vrstah.) — Pozneje smo zvedeli, da si je danes ob pol štirih Hitler dal vbrizgniti strup od svojega osebnega zdravnika.

2. 5. — Ves dan smo preživeli v zasedi okrog vasi San Lorenzo. Na sončnih tratih smo se dodobra posušili in naspali. Zvečer smo zvedeli, da je neki domobranec iz zasede ustrelil tri partizane, ki so se v avtu pripeljali proti Farri. Takoj za tem pridrvi po cesti angleška blinda. Fant si misli, da gre za partizansko kolono in ustrelil ter do smrti rani angleškega vojaka...

3. 5. — Dopoldan smo imeli slovesen mimohod po ulicah Sv. Lovrenca, ki je bil ves v zastavah. Prav tako je bilo pozneje v Carmonsu, kjer smo prenočili.

4. 5. — Vstali smo že ob pol petih. Doslej smo „spremo“ imeli na vozeh, danes pa smo jo morali naložiti na svoja ramena. Dan je bil soparen in ceste neskončne. Počivali smo vsake pol ure. Medtem ko smo mi ležali ob cesti, so šle mimo nas dolge kolone Srbov, komora, civilisti, pa zopet vojaki in avtomobili. Cesta je bila eno samo mravljišče, premikajoče se v eno in isto smer. Da je bila stiska še večja, so

poskrbeli tudi Angleži s svojimi tanki, blindami, motorji in drugimi prevoznimi sredstvi. Na srečo so kmalu po popoldnevu prišli tudi veliki tovornjaki, ki so pobirali s ceste trudne borce in civiliste ter jih vozili v taborišče pri vasi Visco, blizu Palmanove. Tudi mi smo prišli na vrsto nekako ob šestih popoldne. Veliko taborišče je imelo ogromno površino in velike lesene barake, a nam Slovencem so dodelili za stanovanje ogromno dvonadstropno mehanično delavnico za popraviljanje poljedelskih strojev. V nekaj urah smo si med polomljenimi vozili in starim železjem pripravili udobna ležišča. Slamo smo si morali priboriti od kmetov v vasi...

5. 5. — Danes dopoldan smo oddali svoje orožje, pravijo, da le začasno. In popoldne smo dobili prvo angleško hrano. Ob štirih popoldne smo imeli Slovenci politično uro. Nadporočnik Pušenjak nam je v kratkih obrisih očrtal politični položaj: Konferenca v San Franciscu nam dokazuje, da bo kmalu nastopila tretja vojna med Zahodom in sovjeti. Toda zaenkrat so še vedno „zavezniki“, in to ima za posledico, da smo mi — baje na zahtevo Tita — nekaki vojni interniranci. Predavatelj je za konec še poudaril: „Nismo odložili orožja kot premaganci ali kot ujetniki, ampak le zaradi odpočitka. V mirnem zaledju se bomo reorganizirali v redno jugoslovansko armado in tako dokončno izgnali Tita iz Jugoslavije.“ (Kako naivni smo bili!!!) Ta zaključek politične ure nam je dal novega upanja, tako da se je slovenski del taborišča spremenil v pozorišče burnih manifestacij, vzklikov kralju in Jugoslaviji ter narodnih in domobranskih pesmi. Zvečer smo imeli pri-

srčno majniško pobožnost, ki je čudovito blažilno vplivala na slovenska srca. Le tako se razume, da smo mirno prenesli grenke trenutke razorožitve, med tem ko sta se baje dva Srba iz obupa usmrtila in to vpričo angleške komisije. Angležem je bilo sicer nerodno, toda za vojaštvo niso imeli besede pojasnila. — Po šmarnicah je bila večerja, medtem pa je srbska vojaška godba veselo igrala in oznanjala, da imajo Srbi danes svojo Veliko noč.

6. 5. — Druga nedelja našega begunstva: kdor je le hotel, je lahko prisostvoval sveti maši v drugem nadstropju naše zgradbe. — Zanimivo je bilo danes trgovanje z vsemi mogočimi stvarmi iz „naše“ ropotarnice: sosedni kmetje so kupovali gume in razne nadomestne dele kmetijskih strojev in vozil. Tudi vprego naše komore smo prodali in denar razdelili: vsak je dobil kakih 500 lir. — V dopoldanskih urah so tudi začeli prevažati Srbe proti Forliju. — Obrok hrane je bil danes večji Sploh nas Angleži kar dobro oskrbujejo in med nami vlada lepa vzajemnost. Edina skrb so naši domači. Polagoma prihajajo med nas razne novice iz domovine...

7. 5. — Pri današnji politični uri so nam pravili, da domobranci držijo črto: Črnomelj—Bloke, Angleži pa črto: Trst—Maribor. Nemške čete se kar po vrsti predajajo, čeprav Anglo-Amerikanci baje nočejo sprejeti posebne predaje, da bi se Nemci mogli še naprej boriti proti sovjetom. Naslednik Hitlerja je že podpisal predajo mornarice. — Po kosilu smo pospravljali taborišče in napravili stranišča. Po šmarnicah smo imeli politično uro, pri kateri nam je kurat stotnik Ignacij Kunstelj zabiče-

val, da se moramo obnašati kot vojak in kulturni ljudje, kajti Angleži nas ostro opazujejo. Dosedanje izjave so za nas zelo laskave, zato skr-bimo, da ta dober glas tudi ohranimo. Pazimo na snago in ne predajajmo se taboriščni bolezni „poležavanja med dnevom“! — V večernem hladu so nas razveselili pevci in, ko so končali s svojim programom, je poprijela vsa množica.

8. 5. — Po zajtrku je bil zbor: opozorili so nas, naj bomo v vedni pripravljenosti, če bi prišli avtomobili, da smo v petih minutah pripravljeni za odhod.

9. 5. — Stotnik Cuderman, poveljnik 13. čete, h kateri spadamo tudi Idrijčani, nam je strogo zabičeval, naj ne poležavamo dopoldne, če nočemo zboleti od lenuharjenja. Ob desetih je odšel transport Srbov. — Po večerji smo zvedeli, da je danes, 20 minut čez polnoč, Nemčija položila orožje na vseh bojiščih. Na konferenci v San Franciscu se zelo dajejo: Molotov je baje zapustil zasedanja. Vsi pričakujemo skorajšnji začetek spopada med Zahodom in Vzhodom.

10. 5. — Vstali smo zgodaj, ker je bila napovedana „sprema za pokret“. In res takoj po maši — danes je Vnebohod — so se že vse čete sedele na „spremi“ po dvorišču. Proti poldnevu nas naložijo na velike angleške kamione in nas odpeljejo proti Viscu. Do Padove je bila zelo lepa pokrajina, spali smo nekje pri Ferrari, kmalu za Rovigo: kar na polju oziroma na kamionih.

11. 5. — Danes smo začutili veliko razliko: mesta in vasi razdeiane. V Argenti, na primer, ni bilo niti ene hiše cele, in malo naprej nas je zajel strašen smrad, kot bi raz-

padala trupla po nedavni bitki. Imola je ena sama razvalina, prav tako Faenza in Forli. Ustavili smo se v Ceseni, kjer so nas nastanili na velikem športnem igrišču, potem ko so nas angleški vojaki pri vходу razkužili z nekim praškom.

12. 5. — Ves dan smo polegali, zvečer pa nam je major Debeljak sporočil, da bomo z novim tednom začeli redno vojaško življenje. Študentje smo začeli iskati možnosti, da se prelevimo v civiliste in nadaljujemo s študijem.

13. 5. — Nedelja: nenadoma smo zvedeli, da bo „sprema za pokret“, zato smo se študentje znebili vojaških cunj in odšli v blok civilistov. Ves dan so odhajali vojaki naprej, tudi naši domobranci. Tako se je končalo moje domobrantsko življenje.

14. 5. — Okrog poldneva pride

med nas č. g. Čuk, ki se je zavzel za goriške bogoslovce. Sporočil nam je, naj se jim pridružimo in nemudoma spravimo na pot. Cesenski škof je namreč izposloval pri Angležih, da nas spustijo iz taborišča. Najmanj petkrat so nas prešteli in končno spustili skozi vrata. Ob treh popoldne smo že drseli po asfaltu proti Riminiju. Ustavili smo se proti večeru zunaj mesta Fano, pred ogromno stavbo z napisom „Seminario Pontificio“. Gospodje so sicer debelo gledali te begunce pred sovjeti, a ko jim je g. Čuk vse lepo razložil, kdo smo in da želimo nadaljevati študije, so nas zelo lepo sprejeli in res tako sijajno poskrbeli za nas za več kot en mesec, da nobeden izmed nas ne bo mogel pozabiti tega blagodejnega vtisa vesoljnosti katoliške Cerkve.

Z. J.

Vestnik živi samo od naročnine. — Zato prosimo vse naročnike, da jo poravnajo čimprej mogoče pri upravi: Janez Kralj, Ramón Falcón 4158, Capital. — Darujte v Vestnikov tiskovni fond!

POGODBA MED NEMCI IN SLOVENSKIMI PARTIZANI

Gotovo je še mnogim v živem spominu, kako je med protikomunističnimi Slovenci završalo, ko se je v prvi polovici leta 1944 zvedelo, da so Nemci sklenili s primorskimi partizani pogodbo, v kateri so se partizani zavezali, da ne bodo resno napadali nemških transportov in ne uničevali železniških prog, v zameno za to pa bodo dobivali hrano. Partizani so tajili, da bi bila res sklenjena taka pogodba, tudi Nemci so to tajili; sam Roesener je imel za potrebno, da je dal javno izjavo, da Nemci ne sklepajo nobenih pogodb z banditi.

Toda resnica je, da je bila omenjena pogodba res sklenjena. Ker sem bil pri sklepanju te pogodbe takorekoč navzoč, naj danes opišem vse, kar mi je znanega o tej stvari.

V letu 1944 — bilo je menda v mesecu aprilu — me je stotnik Mehle, ki je pozneje prevzel poveljstvo gorenjskih domobrancev, poslal v Trst na propagandni tečaj, ki ga je poveljstvo Slovenskih narodnih straž organiziralo pri Sv. Ivanu. Na tečaju so nam predavali razni častniki, pa tudi nekateri civilisti (npr. Tone Duhovnik in Rudolf Smersu). Na tem tečaju sem se srečal s kapetanom Fajdigo, s katerim sva se dobro poznala še iz četniškega odreda, ki ga je vodil major Karel Novak na Notranjskem. Kapetan Fajdiga me je po končanem tečaju poklical k sebi in mi povedal, da ima zame zaupno nalogo. Peljal me je v pisarno in me tam seznanil z nekim članom Slovenskih narodnih straž na Primorskem (imena te osebe se ne spomnim; če mu pridejo te vrstice pred oči, ga prosim, da se mi javi). Dal nama je naslednje naročilo: Nemška vrhovna vojaška komanda na Primorskem hoče priti v stik s partizani. Zato naj gresta dve zanesljivi osebi v Idrijo in tam poiščeta stik z vodstvom primorskih partizanov. Potem nama je kapetan Fajdiga še naročil, da naj mu prideva povedat vse, kar bova videla in slišala. Natu naju je neki vojak odpeljal na nemško poveljstvo.

Na nemškem poveljstvu so naju čakali trije SS-vojaki, od katerih je eden znal slovensko. Naročili so nama, da naj greva v Idrijo in da naj v hotelu Soča najameva tri sobe za 14 dni. Dali so nama tudi denar, potrebne dokumente in civilno obleko.

Šla sva na pot proti Idriji. Spominjam se, da sem v vlaku srečal predavatelja s tečaja pri Sv. Ivanu, Rudolfa Smersuja. Povedal sem mu, kam me vodi pot in kakšno nalogo imam. Rekel mi je: „To je pa zelo zanimivo. Dobro si vse zapomnita in poročajta.“ V Logatcu smo se ločili in midva sva odšla v Idrijo, kjer sva v hotelu Soča res najela tri sobe.

Čez nekaj dni pridejo za nama omenjeni trije SS-vojaki. Naročili so nama, da naj hodiva po mestu in okolici v civilni obleki, in da naj dobiva stik s partizanskim poveljnikom Ivanom, ki ima svoj sedež nekje v Cerknem.

Ker sama nisva mogla in tudi ne hotela stopiti v stik s partizani, sva po nekem dekletu dala poklicati kaplana z Vojskega, ki je na najino prošnjo obvestil partizanskega poveljnika Ivana o nemški želji za razgovor. Razgovor naj bi se vršil v hotelu Soča in za čas razgovorov naj vlada premirje med Nemci in partizani. Tako se je tudi zgodilo. Čeprav so imeli Nemci partizane obkoljene, jih niso napadli.

Partizanski poveljnik Ivan je kmalu prišel v hotel Soča. Nemci niso želeli, da bi bila tudi midva navzoča pri razgovorih. Zato so nama naročili, naj greva med ljudi in opazujeva, kakšno je ljudsko razpoloženje glede dogovorjenega tridnevnega premirja. Ker pa sva vedela, da se bodo vršili važni razgovori, sva hotela na vsak način slišati ta razgovor. Napravila sva naslednji načrt: Jaz ostanem v sobi, ki je zraven tiste sobe, v kateri staujejo Nemci. Vrata, ki vodijo iz naše sobe v sobo Nemcev, so zabita in zato ni verjetno, da bi kdo prišel v najino sobo. Tu bom prisluškoval razgovoru. Moj soborec pa bo odšel v mesto. Še prej pa bo — da zabriše sled za menoj — hotelirja vprašal, kje se jaz nahajam, kajti v sobi da me ni našel.

Vse se je tako zgodilo. Ko sem slišal glasove v sosednji sobi, sem se iz varnosti skril pod posteljo, ki je stala tik zabitih vrat in napeto poslušal, kaj se v sosednji sobi razgovarjajo. Eden izmed SS-vojakov, ki je znal slovensko, je bil tolmač pri razgovoru. Razgovor ni bil dolg.

Nemci (verjetno so bili častniki, kar pa se iz njihovih uniform ni dalo razbrati) so predlagali, da se napravi med Nemci in slovenskimi partizani na Primorskem naslednji sporazum: **Partizani naj resno ne uničujejo proge in vlakov med Postojno in Trstom. Eventuelni manjši napadi naj bodo taki, da se da okvara popraviti vsaj v eni uri. V zameno za to uslugo pa bodo Nemci partizanom dobavljali hrano.**

O tem nemškem predlogu se je razvil krajši razgovor, v katerem je želel dobiti partizanski poveljnik še nekatera pojasnila. Nato je dejal, da sprejme ponudbo, ki naj od sedaj naprej že velja. Bo pa o vsem tem poročal vodstvu partizanskega korpusa. Nato so pogodbo napisali in podpisali. Po končanem podpisovanju pa so se dogovorili, da bodo v javnosti razširili vest, da so se pogajanja razbila.

Po podpisu gornje pogodbe so postali Nemci do naju neprijazni, celo surovi in so nama očitali, da preveč trošiva za hrano. Po nekaj dneh so naju odslovili in vrnila sva se v Trst, v vojašnico pri Sv. Ivanu. Hotel sem o vsem tem poročati kapetanu Fajdigi, pa ga nisem več našel. Eni so pripovedovali, da je odšel v švico, drugi pa, da je odšel k partizanom.

Dokaz, da je bila gornja pogodba sklenjena, pa je tudi v tem, da se je v resnici izvajala. Dočim so imeli prej Nemci na progi Postojna—Trst mnogo dobro oboroženega vojaštva, je po podpisu pogodbe stražila proga samo ena četa starejših vojakov. Resnega napada na to progo ni bilo nobenega več. Tu in tam je bil kak nepomemben napad, tako npr. na božič 1944 na progi med Sežano in Opčinami. Tedaj so odvili nekaj vijakov in ta okvara je bila hitro popravljena. Tudi na progi Št. Peter—Reka so

prenehali napadi, čeprav tedaj v Idriji nisem slišal, da bi se pogodba nanašala tudi na to progno. Nekoč proti koncu leta 1944 so Nemci vozili večjo množino municije na Reko. Vlak ni bil skoraj nič zastražen. Partizani so morali vedeti za ta transport, saj so na vseh postajah imeli svoje obveščevalce. Vendar se ni vlaku ničesar zgodilo. Značilno je bilo tudi to, da po podpisu pogodbe nemški vojaki niso več stražili predorov in mostov, in da so imeli partizani pozimi leta 1944 dovolj hrane, dočim so bili preje vedno v stiski zanjo. Partizani so s to pogodbo dali Nemcem možnost, da so skoraj vse vojake poslali na svoje fronte. Vse to mi je dobro znano zato, ker sem bil v omenjenem času kot član Slovenskih narodnih straž na Primorskem (v Ilirski Bistrici in pa tudi drugod). Po podpisu pogodbe so partizani napadali samo še nas Slovence — vojake in civiliste —, ki smo odklanjali komunizem in njegova zločinstva.

Pripomba: Ko sem se pozneje v l. 1945 prebijal čez nemško fronto k zaveznikom, da jim izročim razna poročila, sem imel s seboj ukaz nemškega poveljnika na Primorskem, Globotschnigga, da naj partizanov ne napadamo. Nemci so me ujeli in ko so našli pri meni omenjeni lastnoročno podpisani ukaz, so me kot špijona mučili in obsodili na smrt. Kako sem se rešil, bom opisal drugič.

Franc Zorec-Kocelj

PRAZNOVANJE BOŽIČA V LJUBLJANI

Iz Ljubljane smo prejeli naslednji dopis:

Ljubljana, o božiču 1964

Vse je v pričakovanju božiča — tudi v Ljubljani. Po trgovinah in javnih lokalih so že več dni pred božičem praznično razsvetljena drevesca, „novoletne jelke“, medtem ko so se prejšnja leta pojavila šele po božiču. Tudi v prodaji na trgu so smrečice že ves teden pred božičem, kar je bilo prejšnja leta prepovedano. Prav tako je dobiti razglednice; brez napisa, a z božičnimi motivi (smrekovimi vejicami, svečkami, itd.). Ciril-metodijsko društvo duhovnikov pa je dalo v promet prave, lepe božične razglednice z voščili.

Celo mesto ima zadnji dan pred

božičnimi prazniki neko praznično podobo in vse je v nekem tihem pričakovanju... Že v prvem večernem mraku na sveti večer se začne ulice prazniti. Vsi hite domov, da v tišini in toploti družine, zasebno, brez tujih „oči“, praznujejo sveti večer. Kakšen mir je nocoj na ljubljanskih ulicah! A proti polnoči ulice začuda spet ožive. Proti cerkvam se zgrinjajo trume vernikov; vreme je suho in brez mraza. Zvonovi sicer molče, a razsvetljena okna cerkva vabijo ljudi.

Božič je v Jugoslaviji navaden deloven dan in v šolah je pouk kot navadno, medtem ko je v ostalih komunističnih državah in celo na češkoslovaškem božič ostal po tradiciji velik praznik in imajo otroci po več

dni pouka prosto, po radiu pa oddajajo božične kolednice; enako na Poljskem, Madžarskem itd. Edino jugoslovanski komunisti skušajo že dvajset let zabrisati vsako sled o božiču. A glej čudo: slovenski narod ga obhaja bolj iskreno in doživeto ter sveto kakor kdajkoli prej in morda bolj pristno kot kjerkoli drugje po svetu. Vse cerkve širom Slovenije in nedvomno tudi širom Hrvaške so bile letos ob polnočnicah nabito polne vernikov, od šolskih otrok do odraslih, ki so morali potem že ob šestih zjutraj na delo. Najbolj pretresljivo pa je bilo videti dolge vrste pred obhajilnimi mizami in ne samo otrok in žena, ampak mož in fantov, po videzu sodeč akademikov. Ob pogledu na te resne, nekako „posvečene“ obraze naših mož in žena zažive v srcu preroške pesnikove besede: „Oj vstani, borni narod moj, to tvoj ni več trpljenja, to tvoj je vstajenja dan!“

Zares, Cerkev vstaja pri nas kot iz katakomb, vsa očiščena, plemenita in močna. Sedaj razumem mladega duhovnika, ki mi je pred kratkim rekel: „Za Cerkev na Slovenskem je komunizem — kakor, upajmo, tudi drugod po svetu — šiba božja, ki se spreobrača v blagoslov. ‘Osvobodili’ so nas posvetnih skrbi za ekonomsko-premoženjska vprašanja, tako da se lahko res svobodni posvetimo svoji duhovnosti, ki je kot novi kvas za naše ljudi.“

To se dogaja pred našimi očmi in se razodeva vsak dan bolj. To se je pokazalo zlasti tudi ob letošnjem božiču. Na božično jutro so bile že navsezgodaj naše cerkve spet polne, kajti kdor ni utegnil k polnočnici, je pohitel k maši — in mnogi tudi k obhajilu — že prav zgodaj, preden

se je odpravil na delo, ki se začenja po industrijskih obratih ob šestih, po uradih pa ob polsedmih ali ob sedmih zjutraj.

Svojevrsten „plebiscit“ pa so naši ljudje izvedli tudi na „trgu“ pri škofiji. Ta prodajni trg je ostal na božični dan dobesedno prazen, kot sicer le ob nedeljah, le tu pa tam je bilo videti kako osamljeno prodajavko, ki pripada državni trgovski mreži, in nekaj Bosancev je prodajalo svojo robo. Marsikatera prodajavka pa je šla rajši v „mašni obleki“ v stolnico k maši. Ta je bila, kot vse ostale cerkve, ves dopoldan polna, zvečer pa sploh ni mogel več vanjo, kodr je prišel pozno, tako je bila natrpana. Vsi tisti, ki niso utegnili prej k maši, so hoteli prisostvovati vsaj večerni službi božji. Na božični dan sem opazil v cerkvi belolasega dr. Gosarja, ki je klečal v klopi, pa tudi dr. Pitamica, zatopljenega v molitev.

Prav prisrčne so nedeljske maše ob desetih dopoldne pri frančiškanih, namenjene otrokom in mladini. Ima jih mlad, simpatičen frančiškan, ki zna seči mladini v srce. V nedeljo pred božičem ji je govoril o papeževem obisku v Indiji. Govoril ji je med drugim: „In veste, dragi otroci, kaj je svetega očeta v Indiji najbolj ganilo? To, da se indijski otroci ne znajo smejeti. Njihove črne oči so ga le vprašujoče gledale, oči iz stradanih obrazkov. Vi pa, dragi otroci, vi se radi smejete, ker imate vsega, kar potrebujete. Zato pa posebno zdaj, ko se spominjamo, kako se je tudi naš Bog rodil v revščini, žrtvujte nekaj za te revne otroke po svetu, da bo tudi njim lepo in toplo. Šele potem se bo Jezušček resnično rodil v vaših srcih — in tudi v njihovih.“ In pri teh besedah so zaža-

rele oči naših otrok v pripravljeno-sti, da pomagajo svojim vrstnikom po svetu.

A naši otroci ne hodijo pridno samo k nedeljski službi božji, ampak tudi k cerkvenemu verouku, ker ga v šoli ni. Vidim otroke, ki prihajajo k pouku v cerkvi z različnimi glasbenimi inštrumenti, kot npr. z violina-mi in drugim, v rokah, kar je nekoliko čudno videti. To pa zato, ker hite po verouku h glasbeni uri. Naši starši ne skrbijo samo za telesni kruh svojih otrok, ampak tudi za njihovo duhovno in kulturno hrano. In to je spet pravo čudo sredi našega zmateriali-ziranega časa. K verouku pošiljajo svoje otroke tudi starši z visoko kul-turo in ne samo preprosti, „podežel-ski“, to je taki, ki so se šele pred kratkim priselili z dežele in so še navezani na verske „navade“, kakor bi nekateri radi prikazali.

In še eksotična nota v našem slo-venskem božiču: zamorski študent štipendist režima, pri božični maši pri frančiškanih, ki z drugimi vred poje slovenske božične pesmi.

Naj še omenim, da je morala biti božična številka „Družine“, verskega lista, ki izhaja v Ljubljani v 65.000 izvodih, ponatisnjena. Značilno je tu-di, da je prav na božični dan izšel v „Delu“ zanimiv članek z naslovom „Vzgojni pomen družinskih prazni-kov“, izpod peresa Tončke Metelko. V njem sicer govori o novoletnih praz-nikih, a namesto tega izraza bi prav lahko stal tudi izraz „božični praz-niki“. Zakaj je bil objavljen ta čla-

nek prav na božič? In čudno je tudi, da trdi ravno to, kar smo mi vedno naglašali, namreč, da je „družina pr-va in najpomembnejša šola, ki ustvar-ja in oblikuje človeka kot družbeno bitje“. Seveda družina z več otroki, kajti edinec se le redkokdaj oblikuje v „družbeno bitje“. Te resnice, ki jo oznanja krščanski svetovni nazor, ni mogla omajati nobena „napredna“, v resnici pa zastarela teorija, ker jo življenje samo zanika in pobija. In to življenje, človek, ustvarjen po božji podobi, tudi naš slovenski člo-vek gre tiho in potrpežljivo, kot vedno v zgodovini, a vztrajno in zato zmagovito svojo pot. Njegov „veto“, njegova „pasivna rezistenca“, njego-vi „plebisciti“ trgajo oblastniku orož-je iz rok — tako si naši ljudje brez besed, v dejanju in delu izvojujejo vsak dan nov košček svobode.

Na štefanovo jutro je zagrnila Ljubljano snežna odeja. Ja, to je na-ša, „bela“, res „bela“ Ljubljana. Naš človek si sicer v potu svojega obraza služi svoj vsakdanji kruh, a njegove oči so uprte v višje ideale, njegovo čelo se jasni in pogled mu vedno bolj žari, ker vidi na obzorju nove zarje. In tako stopa z optimizmom v novo leto — kljub podražitvam in vedno večjemu neredu. Saj od tega sistema ničesar ne pričakuje, dobro vedoč, da „kjer ni božjega blagoslova, ne more biti nič dobrega“. Zato pa od-pira Bogu svoje srce in srca svojih otrok in si kuje tako blagoslov za bodočnost.

N. N.

PISMO UREDNIKU

Dragi urednik!

Nocoj, 22. marca, sem bral v največjem večerniku Latinske Amerike „La Razón“ novico agencije United Press, da je tik pred izidom zadnji del spominov Anthonyja Edena, sedaj lorda Avona, ki je bil v času druge svetovne vojne angleški zunanji minister.

V tem delu spominov naj bi Eden med drugim zapisal tudi to, da je predsednik Roosevelt „neprevidno“ ravnal na Jaltski konferenci, da je „na skrivaj, ne da bi obvestil svoje zaveznike Britance in Kitajce, sklenil sporazum z Josipom Stalinom glede vojne na Daljnem vzhodu“, da je on, Eden, hotel enkrat med vojno odstopiti, ker ni bil zadovoljen z angleškimi generali itd., itd.

Zakaj se mi je zdelo potrebno zapisati vtise ob tej novici? — Najprej zato, da bi vse bralce Vestnika prosil, naj zasledujejo „polemiko“, ki utegne nastati ali pa ne zaradi Edenovih izjav. Naj pridno berejo dnevni tisk, da bodo videli, kakšne odmeve povzroči pisanje nekdanjega angleškega ministra. Potem naj pa isti bravci vse te odmeve prenesejo na slovensko področje in se zamislijo, kaj vse bi se zgodilo pri nas, ako bi Janez zapisal tako, pa Peter tako in Tone drugače. Nauk je namreč zelo preprost: vsakdo, kdor nekaj napiše iz svojih spominov, najprej poda svoje osebno mnenje in za tem stoji. Težko pa je najti pisca spominov, ki bo za večne čase trdil, da je samo njegova beseda čista resnica. Tudi drugi lahko povedo svoje vtise, svoje spomine. Tako si bo iz različnosti mnenj in zapiskov bodoči zgodovinar lahko ustvaril vsaj približno podobo današnjih in nekdanjih dni. In tudi če bi v tej polemiki ta ali oni rabil ostro besedo, to še ni nujen razlog, da se mora zato roditi sovraštvo, spregled in prezir. Nasprotno: sleherna pošteno misleča zapisana beseda — in o tej poštenosti ni dvomiti ne na eni ne na drugi strani — mora voditi k vzgoji.

Drug vtis ob branju novice je pa dejstvo, da je Eden pisal te stvari sedaj, ko je Roosevelt že mrtev, Churchilla pa ni več. Češ, ne bosta se mogla braniti. Churchill je svoje spomine zapisal. Roosevelt ne. Moral se bo torej nekdo iz Rooseveltovega kroga najti — in teh ni malo, saj so danes spet zbrani okrog Johnsona — ki bo Edenove navedbe zamajal. Če jih ne bodo, ima Eden prav. Vsekakor pa velja, da se tej nevarnosti — smrti, seveda če ni nenadna — more vsakdo izogniti tako, da do časa zapiše in objavi, kar se mu zdi prav, da potomstvu ostane. V tem pa se med nami mnogo greši. Žal preveč. Zato pa je tudi danes toliko razburjenja včasih odveč, ker nismo navajeni brati zvrsti spominov med nami. Ko bi vsako leto imeli vsaj

en pošten zapis. bi bili za dvajsetletnico že v glavnem z vsem zapisom pod streho. Tako pa so vzeli tukaj, pomanjkljivosti tam: na nas je, da silimo k pisanju.

Dodajam še drobno misel: vseč mi je, da Vestnik sedaj prinaša citate iz komunističnih revij in časopisov, saj tako po eni strani vzdržuje svoje bralce na tekočem glede stanja v Sloveniji, po drugi strani pa potrjuje z navedbami večinoma komunističnih avtorjev pravilnost naše linije, odn. polom sedanjega režima v Sloveniji. Pri tem pa je treba ločiti take citate, kakor jih podajata n. pr. Kocbek ali France Jeza, od citatov, ki jih podajajo v senci komunistične oblasti živeči javni delavci. Kocbek in Jeza bosta ostala bolni del narodne skupnosti, ki se komunizmu ni uprla. Zato bi svetoval več navedb pravih partijcev kakor pa nekdanjih „koristnih budal“, o katerih še danes nimamo nobenega dokaza, da to niso več.

Lepo pozdravlja

Pavle Rant

Vestnik naj le prihaja, in pogosteje in hitreje! Kako so drugi z njim zadovoljni, ne vem, ker imam malo stikov. Meni je vseč. Lep pozdrav!

S. E. C. — Anglija

Sporočite mi, prosim, koliko dolgujem na naročnini. Jezi me le to, da eno številko dobim, druge ne in tako naprej. Ne vem, kje je krivda. Vsekakor mi Vestnik še pošiljajte. — Pozdrav!

E. R. — Avstrija

Vestnik uprava redno oddaja na pošto. Naročnino pa nakažite v obliki čeka na ime: Juan Kralj in pošljite na naslov Vestnika (Janez Kralj, Ramón Falcón 4158, Suc. 7, Capital Federal, Argentina. — Op. urednika).

„V Vestniku sem bral spet (menda v letošnji 1. številki), kako so domobranci vračali s postaje Sv. Helena. Morda se ti nudi kakšna priložnost za primeren popravek v listu. To poročanje sem že enkrat prej bral. Postaje Sv. Helena ni. Mišljena je tu postaja Maria Elend, to je postaja Podgorje, ena postaja pred Področčico. Ima lepo lego in tako okolje, da se je prevzemanje lahko izvršilo. Postaja je precej na samem, 10 minut od vasi, medtem ko Področčica take lege nima. Lepe pozdrav!“

F. S., Celovec

„Vesti od doma so razmeroma ugodne. Grede v smeri zadnjih let. Dejanska liberalizacija odsosov med ljudmi. Od Ozne ostaja le še senca. Vedeti hočejo vse, a ne reagirajo več. Ostaritev, poapnenje žil, čeprav se za stolček krpko drže. Reakcija na pojav Perspektiv jim je komaj še uspela in sodijo, da so z njo več izgubili kot rešili. Gospodarsko so ukazali zmrznjenje cen, kar pa pomeni, da je, če rešitve v času zmrznjenja ne najdejo, polom v gospodarstvu.

Nekdo od doma mi je pravil, da napadi na Ozno v zamejskem časopisju so samo senca za zamejsko časopisje, ker je to že odveč in je položaj drug kot pred letom.

Kocbekovo „Poslanstvo“ so Cajnkar in drugi hoteli natisniti v 5000 izvodih, a jo je Celjska natisnila v 3000 izvodih, prodala pa le 800, ker Kocbek ni aktualen, krščanski socializem pa tudi ne. Če bi Kocbek udaril po režimu, bi seveda vso knjigo brž prodali...“ N. N., Trst.

„Če morete, mi sporočite, koliko bi bilo treba doplačati, da bi mi Vestnik pošiljali z letalsko pošto...“ A. A., Agincourt, Ont., Kanada.

„Človek te dni tu neposredno mnogo misli na vrnitev domobrancev. Zanima me pa to: ali bo izšla v Argentini v prihodnjih mesecih kakšna knjiga o vrnitvi domobrancev ali sploh o revoluciji? Sporoči mi. Vetrinjska tragedija je pošla in se zanjo zelo zanimajo. Nekaj moramo storiti ob tem spominu!“

N. N., Celovec.

DRUŠTVENE NOVICE

Starešinstvo DSPB Buenos Aires je prejelo naslednje pismo:

Dragi!

V svojem imenu in v imenu Zvezinih odbornikov se iskreno zahvaljujem za pozdrave, ki ste nam jih poslali ob priliki Vašega občnega zbora. Želeč, da bi vsi skupaj v strpnosti, dostojnosti, pa vendar v načelni trdnosti in v iskrenem iskanju resnice in dejstev v preteklosti, nekoč naši edinstvo in bratsko slovo, vas vse iskreno pozdravljam in prosim, da sporočite naše skupne pozdrave vsem članom organizacije.

Cleveland, 6. aprila 1965.

Za Zvezo DSPB: Mauser Karel l. r.

OB DVAJSETLETNICI

IZ ZAPISKOV ZAREŠKEGA ŽUPNIKA

(Nadaljevanje)

Nesrečnež je trepetal od strahu in od silnih bolečin. Z obličja mu je lila kri, ves hrbet je bil ena sama rana, ki ga je nepopisno žgala, roke so mu bile na več mestih razmesarjene. Vozilo ga je metalo sem ter tja, da se mu je želodec obračal. Obšla ga je silna slabost, čutil je, da ne bo več dolgo vzdržal. Pogledal je na Vitovlje, nato še više, na Sv. Goro in iz srca se mu je izvil krik: „O Marija svetogorska, pomagaj mi!“ Telo se mu slabotno sklonilo vnaprej, glava se naslonila na mrzlo jeklo, toda trda roka ga je zgrabila za ovratnik in ga siloma vzravnala. „Pokonci! Rebellenpfaffe!“ V glavi se mu je vrtelo. „Umr! bom!“ ga je presunilo.

Pridrveli so rihemberško dolinico. Spet se ga je lotevala slepeča omotica. Omotičen in vročičen je kakor skozi meglo videl stati ob kraju ceste dolge vrste zajetih možkih, kot v polsnu je zaslišal klic. „Tone! Tone šatej!“ Obrnil se je za glasom, a počil je strel, in začutil je, kako mu je blisnila skozi život pekoča bolečina, ko da mu je kdo z iglo prebodel srce. „A Marija!“ je zaječal in se zgrudil. Tedaj se je tank izločil iz vrste vozil in zavil na njivo. Esesovca sta ga zavlekla med turščico. Za hipček se je zavedel, se zrušil na kolena, dvignil glavo, kot bi hotel nekaj reči, a Nmec mu je nastavljal samokres na čelo in sprožil. Padel je na obraz, zadaj na temenu je zazijala široka odprtina, iz katere je bruhala peneča se kri. Telo je

trzalo v smrtnem boju in se hitro izmirilo. Obležal je na obrazu, z desno in levo razprtima rokama, kot bi v veliki ponižnosti ležal v prahu pred večnim Bogom in molil...

V vojašnici „Duca D'Aosta“ v Gorici

Dospeli smo v Rihemberk. Tudi tu je še gorelo. Strašen je bil pogled na zijajoča črna pogorišča. Vtaknili so nas na županstvo. Bilo nas je kakih tristo pobrancev.

Takoj so me obkrožili sobratje, ki jih je doletela ista usoda. „Tudi ti tukaj!“ mi je stiskal roko komenski dekan Viktor Kož. „Mitgefangen, mitgehangen! — Skupno prijeti, skupno obešeni!“ Ob strani mu je stal navihani kaplan Vinko Črnigoj, ki nas je smehljaje se dražil:

„Požrli nas ne bodo, letovišče na severu pa nam ne uteče.“

„Ne pretiravaj!“ mu je ugovarjal šmarenski župnik Tone Bajt. „Rekli so mi, da nas spravijo v „Kriegsgefangenen Lager“ v Gorico, kjer nas zaslišijo. Ko ugotovijo, da smo nedolžni, nas izpustijo.“ — „Pa če tega ne ugotovijo?“ je pripomnil Ernest Bandelj, župnik na Brjah. „Sploh pa kako bodo to ugotovili? Pobrali so nas množično, brez vsakega razlikovanja, po cerkvah in po domovih, v Gorici nas bodo kajpak razkazovali kot bandite, ki so nas zajeli s puško v roki, in torej za vojne ujetnike. Vse se mi zdi, da v Nemčiji primanjkuje delavcev pa so izvedli lov na moža!“ Ernestovo izvajanje je

bilo tako stvarno da je vsem zastala beseda. Pa sem prekinil mučni molk: „Kje pa je župnik štanjelski? Na tanku sem ga videl, ves krvav je bil.“ — „Štanjelski? Sem ga ni bilo!“ je odgovoril dekan Kos. „Tako mi je,“ sem pravil, „kot da se je zgodilo nekaj strašnega, tragičnega!“

„Prva skupina, odhod!“ so klicali. Poslovili smo se. Sobratje so pohiteli k svojim, sam pa sem se umaknil med Zarečane. Pozno popoldne so tudi nas natlačili na kamione in odpeljali smo se proti Gorici. Cesta je bila na široko razbrazdana od tankov in blatna tla so se zaradi nedavnega dežja, in še bolj zaradi težkih vozil spremenila v razsežne kaluže. Naš voznik je tako drzno vozil, da smo kar trepetali. Zdajci je zavozil v posebno globoko mlakužo, da je brozga na široko brizgnila na vse strani, brž je zavrl, da bi omejil brzino, pa premočni pritisk na zavoro je spodnesel na stran kamion, tako da je zavrnil v jarek. Zakričali smo, se lovili z rokami in zleteli v širokem loku v travo. Resnih poškodb ni bilo, le nekaj bunk, pa obilo strahu. Vzravnavali smo vozili, se zgnetli nanj in nadaljevali pot.

Globoko pretreseni smo opazovali kraje, ki jih je bila oplazila fronta. Strašen je bil zlasti pogled na Volčjo drago, ki je bila en sam kup vpepeljenih, porušenih in zapuščenih hiš. Nikjer ni bilo žive duše, kot bi bila izumrla vsa dežela. Šele ko smo prišli v Šempeter, smo opazili prve ljudi, silno zbegane in preplašene, kako so nas pomilovalno gledali. Ko smo privozili v mesto, je bilo na pločnikih vse črno ljudi. Pred dobrim letom, po znanem Mussolinijevem govoru v Gorici, so fašisti izvedli po Vipavski dolini široko racijo in ko

so nas na odprtih tovornjakih pripeljali v mesto, nas je goriška fašistična mladež sprejela z žvižganjem in vpitjem, tokrat pa so meščani s solzami v očeh strmeli v nas. Zapeljali so nas na Tržaško cesto, v vojašnico „Duca d'Aosta“.

Stoje na kamionu smo pregledovali dolge vrste mož in fantov, ki so bili razporejeni na obširnem dvorišču vojašnice. Milko je vzkliknil: „Koliko naroda! Saj jih je na tisoče!“ Z očmi sem preletel kolone ujetnikov. „Nad dva tisoč jih bo!“ sem rekel. Rudi Rudinov je kot otrok zaihtel: „Ubogo slovensko ljudstvo! Tako dolgo smo hrepeneli po osvobojenju, utrinek svobode je dahnil med nas, in že smo padli izpod zatiralčeve pete v resnično suženjstvo!“

„S kamionov! V vrsto!“ so nam kričali. Poskakali smo na tla in se uvrstili. Iz kroga namških častnikov, ki je stal tam poleg, je stopil poročnik v fašistični uniformi. V prvi vrsti je vstalo nevoljno mrmanje in nekdo je glasno zabrundal: „Menil sem, da ne bom nikoli več videl sližnih črnih ptičev! Spet smo v fašističnih krempljih!“ Poročnik je zaklical: „Pozor! Fantje, ki ste rojeni v letih 1918—1924, izstopite!“ Izstopili so. Strnili so jih v posebno grupo, ki je takoj odkorakala proti čakajočim avtobusom. Poročnik pa je nadaljeval: „Znano vam je, da je Mussolini, potem ko ga je Hitler osvobodil iz ječe, ustanovil fašistično republikansko stranko in pred nekaj dnevi je imenoval novo vlado za severno Italijo. Pravkar je sporočil radio, da se je „duce“ vrnil iz Nemčije v Italijo, da stopi na čelo obnovenjen vojski. Nastopil je trenutek, da zgradimo novo republikansko fašistično armado in da se še nadalje

borimo ob strani našega slavnega zaveznika. Fante, ki smo jih odbrali, pošljemo v Trst k vojaški organizaciji X. MAS. Pozivljamo vas, da tudi vi pristopite kot prostovoljci k novi vojaški formaciji. Kdor je pripravljen, naj stopi korak naprej!"

Nihče se ni zganil, niti ne zinil besede ali trenil z očesom. Poročnikove oči so švigale od moža do moža, krčevito je stisnil zobe, da bi ukrotil jezo, ki se ga je vidno polasčala, in vprašal dokaj mirno: „Nihče?" Vsi so molčali, kot bi ga sploh ne slišali govoriti. V očeh mu je preteče zabliskalo, obraz se mu je spatil v silni razkačenosti in zaklical je nad vse zaničljivo: „Vigliacchi! Traditori! — Strahopetci! Izdajalci!" Ponosno se je obrnil in oholo odkorakal.

Med tem so spravili mladeniče na avtobuse. Kratki klici v pozdrav in vozila so se premaknila. Žalostno smo gledali za odhajajočimi.

„MAS, kaj je to?" me je dregnil Rudi. „Ime MAS je sestavljeno iz kratice latinskega gesla: „Memento audere semper!" Kar znači: „Pomni, tvegaj vedno!" Masovci so torej prostovoljci, ki so se po kapitulaciji Italije pridružili Mussoliniju in ki tvorijo hrbtenico njegove vojske." —

„Pa saj ti naši fantje niso nikaki fašistični prostovoljci!" — „Zato pa ne bodo najbrže dolgo ostali med njimi."

Zagnali so nas v prostorno jahalnico, široko in izredno dolgo poslopje, ki je služilo za jahalne vaje italijanske konjenice in zlasti častniškega kadra. Tla so bila postлана z žaganjem, ki se je sčasoma pod konjskimi kopiti spremenilo v droban črnikast prak.

Ko sem vstopil v jahalnico, sem

tik vhoda zagledal duhovnike, ki so dospeli s prejšnjimi skupinami. „Sem pridi!" so me vabili. „Pregledali so nas in zaslišali, zdaj nas spustijo. Sem med nas se vrini, pa boš prost!" — „Ne!" sem odgovoril. „Svojih ljudi ne zapustim. Morda koga le rešim!" In odšel sem za svojimi farani.

Sredi jahalnice je stal, razkoračen in objesten, nemški stotnik, obdajal ga je cel krog nižjih častnikov. Stotnik je držal v roki samokres in jim s trdimi, sunkovitimi kretnjami nekaj dopovedoval. Zdajci se je okrenil proti nam, nas divje pogledal in, ne da bi kaj črhnil, z glavo mignil oficirjem. Ti so nam brž stekli nasproti. „Razdelite se! Prva vrsta na desno, druga na levo!" so vpili. Razšli smo se, nekateri na desno in drugi na levo, in nato stopali vzdolž sten proti zadnjemu koncu jahalnice. „Sklenite vrste!" so ukazali vojaki. Razporedili smo se tako, da smo stali z hrbti ob stenah v dveh nasproti si stoječih vrstah. Bilo je kakih 800 mož.

„Vsi neporočeni v starosti od 24. do 50. leta naj stopijo naprej!" je zarjovel stotnik. Stotnik je poveljeval nemški, mlajši oficir je prevajal ukaze v italijanščino. Dobršen del jetnikov nas je izstopilo. Mene so zavrnil, ostale pa uvrstili v novo skupino. Med njimi je bilo tudi kakih deset Zarečanov. Nekaj zadirčnih in ostrih ukazov, in skupina je odkorakala iz jahalnice. „Zbogom, fantje! Mar se bomo še kdaj videli? Vsi nikoli več!" mi je kričalo v duši, ko so se vrata zaprla za odhajajočimi.

Čakali smo in čakali, da nas zaslišijo, kot so prejšnje skupine, in nato odpustijo. Toda oficirji so nekam izginili. Bili smo zelo nestrpni.

Po dolgem času so sporočili, da je zasliševanje za danes končano. „Počakajte na jutri!“ so rekli.

Nastopila je noč. V želodcih je glodala lakota, saj nismo ves dan ničesar zaužili. Zdaj se je postavljalo še vprašanje, kako naj prebijemo noč.

V obširni jahalnici je vse mrgolelo in vseprek govoričilo. Možje so nemirno stopali gor in dol, se trgali v skupine, kjer se je živahno razpravljalo, in se zivali v nove gručice, pripovedovali so si, kaj vse so doživeli, ugibali so, kaj prinese njim in njihovim svojcem jutranji dan, svobodo ali deportacijo, življenje ali smrt. Nepretrgano premikanje in korakanje po žaganju, ki je že zdavnaj razpadlo na drobce, je dvigalo pravcate oblake dušičnega prahu, ki je prepojil vse ozračje, tako da se je slišalo neprestano kihanje in kašljanje, naši obrazi in obleke pa so bili kaj kmalu prevlečeni z debelo plastjo umazanje.

Razburljivi dogodki, lakota, telesna šibkost in utrujenost so končno docela izčrpali jetnike, da se jim je korak zaustavil, govorjenje je uplahnilo, in že so gručema polegli na prašna tla.

Zarečani so od nekdaj prinesli nekaj praznih vreč, jih razgrnili in vlegli smo se nanje. Suknjo sem zvil v podolgasti sveženj, da je nekaterim služila za zgavje, Rudijeva pa a odejo, a nakljub temu nas je tresel občuten mraz. Utihnili smo in zaprli oči, toda spanec ni legel nanje, kajti prestano gorje in skrb za bodočnost sta nas prehudo pretresla. Nemirno smo se premetavali po ležišču, mnogi so tihoma zdihovali, drugi polglasno besedičili, tako da je

vso noč v jahalnici brenčalo kot v panju...

28. 9. 1943 — Rano v jutro smo se dvignili veselejši, polni upanja na skorajšnjo osvoboditev. „Nemci so zgodnji pa delavni,“ so trdili možaki, „kmalu nas bodo zaslišali in izpustili.“ In res so nas navsezgodaj postavili v dolge vrste vzdolž jahalnice. Ure so tekle, a nikogar ni bilo. Neprespani in lačni kot smo bili, se nas je pollaščala vse hujša izčrpanost, da bi najraje kar sedli na tla.

Malo pred deseto uro se je od nekdaj zelo nemški stotnik. Mogočno se je razkoračil sredi jahalnice in se oblastno ozrl naokrog. Častnikom, ki so ga uslužno obkrožili, je dal nekaj tihih ukazov. Nato pa je slovesno dvignil desnico, v kateri je tičal dolg samokres, in začel z grozečim glasom poveljevati. Nižji častniki so nam takoj skočili ob stran in začeli smo se sukati v vse smeri, zdaj smo stopali počasi, zdaj brzo korakali in se spustili v tek, telovadili smo z rokami in počepali, sploh vršili vse vrste vojaških okretov in obratov. Stotnik je poveljeval v nemškem jeziku, a ker smo ga le redki razumeli, je divjaško rjovel, robantil in zlasti klel. Znal pa je cele litanije nemških, italijanskih, madžarskih in hrvaških kletvic. Često se je zgodilo, da je nastala zmešnjava, ker večinoma niso mogli izvršiti nemških povelj, ki jih niso razumeli; tedaj se je pognal stotnik z visoko dvignjenim samokresom proti kraju, kjer je nastal voz, brezsrčno je suval z orožjem v nesrečneže in v eni sapi je razsul cel veletok strašnih kletvin, da smo se vsi tresli v grozi. Tu pa tam se je slišal šepet: „Te bo že zadela roka božja, bogokletnik!“

Obstali smo v pozoru. Stotnik nas je razkačeno prebadal z očmi, divje je pihal in grozeče mahal s samokresom. Zdajci je pokazal name in rekel: „Kaplan, stopi sem!“ Stopil sem predenj. „Tolmačil boš,“ mi je trdo ukazal. „Ti bedaki ne razumejo ničesar. Torej, kaplan, reci jim, naj stopijo korak naprej vsi tisti, ki imajo po pet otrok izpod 15 let. Kdor me bo hotel ukaniti, povej, da bo nemudoma obešen.“ Precej jih je stopilo korak naprej. Šla sva od moža do moža, temu je sunil s samokresom pod brado, da mu je moral zreti naravnost v oči, onemu je s samokresom česnil po čepici, da je v širokem loku odletela na tla, in spet onemu je s samokresom pritiskal na čelo, medtem ko je nad njim rjovel, da ne govori resnice. Vse te izprašal, koliko otrok imajo in koliko so stari. „Izprašani na desno!“ jih je pehal s samokresom. Skokoma so morali teči proti sredini jahalnice. Nabralo se jih je lepo število. „Rešeni boste!“ sem jim vzpodbudno šepetal.

„Kaplan!“ je spet vpil na vse grlo, „reci naj dvignejo roko, kateri imajo po deset hektarjev zemlje!“ Prevedel sem ukaz in veliko rok je vzletelo kvišku. Stotnik je srepo gledal na dvignjene roke, našobil se je, kosmato zaklel, grozeče zamahnil s samokresom in zarjovel: „Roke dol!“ Niti najmanj ni upošteval dejstva, da brez družinskega poglavarja ne bodo primerno obdelane večje kmetije.

„Naj dvignejo roko jetični in bolelni!“ V hipu je vzrastlo in obstalo v zraku več rok. Obhodila sva vrste, povedati so morali na čem in koliko časa boleajo: vidno bolne in slabotne je poslal k skupini sredi

jahalnice, ostale je nahrulil, jim grozil, da jih postreli, večkrat je tudi lopnil s samokresom po dvignjenih rokah, da so bolešno omahnile. Na bledih in shujšanih obrazih se je brala smrtna groza, mnoge so polile solze, a iz številnih oči so bliskali plameni sovraštva in maščevalnosti. Tudi sam sem drhtel od ogorčenja nad tako nečloveškim vedenjem.

„Z mano!“ je ukazal. In spet sva obšla razporejene. S samokresom je mignil zdaj temu starčku, zdaj onemu pohabljenecu ali docela izčrpanemu nesrečnežu in jih pognal k skupini odbrancev, ne da bi sploh kaj vprašal. Ker ni več rohnel, sem se osrčil in še sam sem opozarjal na starejše in slabotnejše, tu pa tam je kaj upošteval, največkrat je preslišal ali pa me tako strupeno pogledal, da mi je beseda obtičala v grlu.

Zdajci se je stotnik obrnil na one, ki so ostali v vrstah, in teh je bila večina, med njimi tudi Rudi Rudinov, Milko, Tone Tonetov in še kakih deset drugih Zarečanov. „Strnite vrste!“ je zapovedal. „Četa, stopaj!“ je končno ukazal. Rudi Rudinov se je tedaj nagnil proti meni. v obeh so se mu iskrile solze, z roko mi je zamahnil, usta so se mu odprla, kot bi mi hotel nekaj zaklicati, a v istem hipu ga je nemški vojak krepko sunil, da je zletel v hrbet spredaj idočega. Odkorakali so iz jahalnice in nastopili pot v Nemčijo.

Ob tem boleznem prizoru me je prešinila ostra bolečina, vse je zadrželo v meni, sključil sem se in se pogreznil vase in bil omamljen kot od hudega udarca po glavi.

„Kaplan, pridi sem!“ sem zaslišal kot skozi meglo. In že je tako divje zarobantil, da sem se bliskovi-

to vzravnal in stekel k njemu. Z roko je pokazal na preostale moške, kakih štiristo jih je bilo, samih starih, jetičnih, bolehnih in očetov številnih družin, in naročil: „Spiši v dvojniku sezname vseh teh mož!“ Vprašal sem ga, če jih nato izpusti in kje dobim pisalne potrebščine. Porogljivo me je pogledal in vzkliknil: „O ti kaplanski kaplan!“ — Ob tem zafrkljivem vzkliku je moja živčna napetost dosegla višek, izbruhnil sem: „Nisem noben kaplan, župnik sem, župnik zarezki!“ — „Tako?“ se je čudil, da sem se mu drznil ugovarjati. „Župnik?“ — „Župnik! Pa še kaj drugega sem študiral.“ Nenadno je spremenil taktiko, postal je čisto človeški, povedati sem mu moral, kje in kaj sem študiral. „Pa ste jezuit?“ me je vprašal. „Ne! Svetni duhovnik.“ Brž me je postavil na svojo desno in izjavil: „Jaz sploh nisem študiral!“ Da ni imel nikake izobrazbe ali srčne kulture je bilo jasno. Njegova nemščina je bila tako spakedrano narreče, da sem ga le s težavo razumel.

Kaj le skriva za svojo priliznjeno spoštljivostjo, sem se tihoma spraševal. Potegavščina. Zahrbtost. Oficirji, ki so stali tik stotnika, so se nekam muzali. In res je začel: „Gospod župnik, poklic ste zgrešili!“ Vprašujoče sem ga pogledal. „Cerkev je 'kaput'! Cerkev je konec!“ — „Pisano je,“ sem mu zavrnil, „da je laže ugasiti sonce kot Cerkev.“ — „Nihče je ne bo ugašal,“ se je rogal, „sama se bo sesula. Sodobni človek se smeje njenim otročarijam. Uči prave bedastoče, kot na primer čistost, razsoden človek ji ne bo več rasedel. Kaj je bolj naravnega kot spolno udejstvovanje!“ Ob teh ciničnih izjavah, polnih prezira do vseh vrst moralnih vrednot, me je oblila

rdečica. Dobro je opazil mojo zadrego, pa val pokvarjenosti ga je tako zajel, da je še bolj dvignil glas in bleknil umazano grobost. Pajdaši so se glasno zakrohotali, a najbolj hrupno se je zahahljal stotnik, v krčevitem smehu se je naravnost zvijal in pri tem zlobno in posmehljivo buljil vame. Skrajno ogorčen sem se obrnil stran. Stotnik je tedaj strahovito zaklel, se znova zakrohotal in odšel. Tudi sam sem se s sklonjeno glavo odpravil proti jetnikom.

Iz kroga oficirjev je stopil poročnik in prihitel za menoj. „Ne bodite užaljeni!“ mi je klical v italijanskem jeziku. „Stotnik ima prav. Poklic ste zgrešili.“ — „Kako to mislite?“ — „Napačno pot ste ubrali. Nobenih izgledov, nobene bodočnosti nimate. Cerkev bo nepreklicno zatonila, ima kvečjemu še deset let življenja, pa boste brezposelni.“ Strogo sem ga pogledal, da je povesil oči. „Vaša napoved ni nova,“ sem mu hladno odvrnil. „V cerkveni zgodovini beremo, kako so mogočnjaki vseh časov trdili prav isto. Neron je menil, da zatre krščanstvo v krvi, Julijan Odpadnik v razumarskem poganstvu, Dioklecijan je pa že dal kovati novce z napisom: 'Vsak spomin na krščanstvo je izbrisan'. Znano vam je, da se je Marti Luter stalno bahal, da je zadal papeštvu smrtni udarec. Ko so nesli k pogrebu Pija VI., so se norčevali, da pokopavajo zadnjega papeža. Vi dajete krščanstvu še deset let življenje, Voltaire mu jih je prisojal še dvajset.“ — „Zdaj pa gre zares,“ mi je zatrjeval. „Med nacionalnim socializmom, kot ga imamo v Nemčiji, in krščanstvom je nepomirljivo nasprotje. Nemčija bo v nekaj mesecih zmagovito zaključila vojno in zavladata v svetu, v nacio-

nalsocialističnem svetu pa ne bo prostora za Cerkev.“ — „Gospod poročnik! Naj spregovori zgodovina! Na svidenje čez dvajset let. Videla bova, kdo ima prav.“

Nekam zmedeno me je gledal. „Nekaj drugega mi raje obrazložite,“ sem načel problem, ki smo ga zaman skušali razvozljati v pogostih razgovorih o nemških grozodejstvih na zasedenih ozemljih. „Zakaj postopate tako nečloveško in okrutno z vsemi, ki padejo v vaše roke?“ — „Pač po višjih ukazih!“ — „Nemogoče!“ — „Stopiva nekaj korakov!“ me je povlekel s seboj. Stopala sva gor in dol po jahalnici, medtem ko je pripovedoval:

„Kar vam zaupam, ni več vojaška tajnost, ker je že prodrlo v svet. Bilo je avgusta 1939, dan potem, ko je Stalin pristal na nenapadalno pogodbo z Nemčijo. Hitler je sklical na vojni posvet najožje sodelavce in vrhovne poveljnike oboroženih sil. V gradiču Berghof v Berchtesgadenu so se zbrali maršal Goering, admiral Raeder in generali von Brauchitsch, Keitel, Halter in še kdo drugi. Hitler jim je žareč od radosti javil, da je dosegel sporazum z Rusijo in da je zdaj pot zavojevanja na široko odprta. Previdnost mu je določila zgodovinsko nalogo, da zagotovi nemškemu plemenu v razširjenih mejah rajha nadoblast nad vsem svetom. Zato ga je obdarila z izredno politično genialnostjo, pa tudi nemški narod stavi vanj svoje polno zaupanje, tako da najbrž ne bo nikoli več človeka, ki bi imel večjo avtoriteto. Njegovo življenje je neprecenljive vrednosti za veličino nemškega ljudstva, kajti samo on ga lahko poveže do sijajnih zmag. Ker pa bi ga lahko kdo ubil, ne sme za-

muditi edinstvene zgodovinske prilike: v vojno mora! Glas zgodovine mu narekuje vojno, ki je ne sme odložiti na bodoča pokolenja. Vojna, ki naj odloči za tisočletja, bo pač totalna, nasilna, neizprosna. 'Borili se bomo na življenje in smrt!' je klical Hitler. Nemški vojak bo v tej veličastni narodni epopeji nastopal z neizprosno udarnostjo svojih moških lastnosti. 'Zaprte srca vsakemu usmiljenju!' je naročal. 'Nastopajte brezobzirno, okrutno! Močnejši ima vedno prav. Bodite trdi, jekleni, brezvestni! Bodite gluhi za krik in jok, bodite slepi za solze in obupno dviganje rok! V vaših srcih naj se ne spočne noben čut pomilovanja, v vaši notranjosti naj ne bo mesta za sočutje! To so lastnosti manjvrednih ljudi! V vojni, kjer padajo odločitve za stoletja, velja le zakon sile; v vojni je važno samo to, da zmagaš, ne pa, kako zmagaš. Zmagovalca ne bo nihče klical na odgovor!'"

Ob tem razkritju me je obhajala zona. Poročnik se je ustavil in se mi zazrl v obraz. „Tako bleedi ste!“ je pripomnil. Pa je zamahnil z roko: „Vidim, da niste Nемец! Dostojanstvena odločnost je pač dika nemškega nadčloveka. Hitler, to je genij! „Il signore della guerra — gospod vojne!“ mu pravimo. Ni zaman dognal v svoji genialnosti, da je vojna zmagoslavje nasilja, in ne uči zaman, da morajo sredi vojnih grozot zamrzniti vsi občiri, moralne zapovedi, pisani zakoni: v vojni velja samo en ukaz: „Naprej!“ Drži samo eno povelje: „Zlomi vsak odpor!“ Zmagaj in vse ti je dovoljeno. Zmagovalec ne bo nikdar stal pred sodnim stolom, na njem bo sedel in oblastno sodil premagance.“

(Bo še)

LETA STRAHOTE NA IŽANSKEM (1941–1945)

Janez Klemenčič

(Nadaljevanje)

V sredo 20. maja so poskusili komunisti prvi pohod na Ljubljano. Pri pokritem mostu nad barjansko šolo so imeli Lahi svojo postojanko. To so napadli. Iškovaška dekleta niso mogla pričakati, kako se bodo borili njih fantje, zato so šla kar z njimi ob strani ceste. Tam pa ni šlo tako gladko, kakor preje na župnijskem dvorišču. Začele so leteti granate, ena je padla Ivanu Babniku iz Iga na hrbet in ga popolnoma raznesla. Ranjena sta bila oba Jakopina, Boris precej hudo, Tone manj. Prepeljali so jih v Iško vas, tam je bila bolnišnica, tja ju je šel tudi g. kaplan previdet. Bolha Anton pa je dobil tak pretres mozga, da se ni mogel ganiti. Zdrava vojska je pa ubrala pot pod noge in bežala, dekleta so pa spremljala svoje hrabre borce. V gostilni pri Anzeljcu, so se potem tolažili: „Malo smo bežali.“ Komunisti so se sprevideli, da ne bo šlo tako gladko, kakor so mislili. Začelo jih je skrbeti, računali so na gotov laški napad.

Vedno več ljudi je prinašalo v župnišče svojo obleko in deloma tudi živčevje, prignali so na dvorišče svojo živino. Računali so s tem, da bodo Lahi imeli pred župniščem več obzirnosti. Bolj po pameti so pa računali, da na župnišče ne bodo letele krogle iz topov na ljubljanskem gradu in tudi ne iz tankov, ker jih bo odnašala cerkev. Tudi prenočevati so hodili v vedno večjem številu v župnišče. Zbrali so se v mraku, pred

šmarničnim oltarčkom v veži smo opravili večerno pobožnost: rožni venec, litanije, kesanje, potem so se pa ljudje polegali po vseh prostorih. Z gospodom Erjavcem sva imela na razpolago samo pisarno in skupno eno žimnico.

Ravno o ponoči med 20. in 21. majem pride Meglič Martin in nas pozove, naj se umaknemo. Vsak ostane na lastno odgovornost. Mislili smo si, na lastno odgovornost pa tako vsakdo vedno dela, živi in umrje. Z možmi smo imeli kratek posvet, sklenili smo, da ostanemo.

Drugače se jih je pa precej umaknilo. Iz Zabrvi so šli v Drago ali na Golo. Iz Sredinje vasi tudi na Golo. Iz Griča in Banije pa v Staje, Kot, Iško vas, Iško. Še ko je napočilo jutro, je bilo videti zadnje, ki so odpeljevali svojo imovino. Imeli so prav, ker Lahi to pot v druge vasi niso prišli, zato tudi niso bili izropani.

Nastopil je za Ig usodepolni 22 maj.

Jutro je bilo neprijetno, kazalo je na deževje. Ključar Juha pride še pred mašo in pove v skrbeh: „Tanki gredo proti Loki, 17 jih je.“ Kmalu na to pride moj hlapec iz stolpa ves blede in preplašen in pove isto. Vedeli smo, koliko je ura. Vaščani so vedno bolj prihajali v župnišče. Vedeli so, da je stavba trdno zidana in obokana. Začelo je pokati od Ljubljane sem. Ura je bila nekako pol osmih. V župnišču smo se porazdelili na dve strani. Ena skupina je bila v hiši, druga pa v kleti. Mo-

lili smo in poslušali, kako udarjajo granate. Kadar je malo poglelo, smo z molitvijo malo prenehali, ko je pa bolj padalo, smo pa zopet začeli. Zavedam se, da sem naredil veliko napako, ker nisem podelil splošne odveze. Kmalu so začele regljati strojnice in pokati puške, znamenje, da se je bitka začela od blizu.

Komunisti so napravili tri bojne črte. Ena je šla od Loke proti Mateni v jarku. Dobro se je še čez teden dni videla sled, kako so bežali. V blatu se je videl odtisk rok in kolen, s čemer so se poganjali naprej. Druga črta je šla od Anzeleca na Podržajev hlev proti cerkvi za plotom in zidom pri cerkvi. Tretja pa od vasi po jarku proti Kremenci.

Prekopi čez cesto niso držali nič. Lahki so položili plohe in tramove in šli s tanki čez. Mine položene čez cesto, niso nič zadrževale. Namesto po cesti so šli tanki po njivah. Drevesa čez cesto niso bila nobena ovira. Cela drevesa so s tanki potegnili s ceste. Udarjanje krogel in regljanje pušk je bilo vedno hujše. Cerkev je dobila največ topovskih zadetkov. Sklepali smo prav. Dobila je dva strela v polno v rob strehe. V stolp je priletelo vsaj šest izstrelkov iz topa, eden je zadel oreh blizu cerkve in ga gladko odbil, pri cerkvi je pa naredil velik lijak. Padalo je proti podružni cerkvi sv. Jurija, da sem mislil, da ne bo ostal kamen na kamnu. Komunistična strojnica v stolpu se je kmalu umaknila, ker li bila pozneje zajeta. Po pokanju se je čutilo, da se komunisti umikajo proti gozdu. Nad vas je priletelo letalo in dajalo Lahom znamenja, kam naj streljajo. Nazadnje je pa nastala še huda ura. Med najhujšim pokanjem

in nalivom pa je moja dekla po Minatijevem naročilu nosila iz njegove trgovine sladkor, bonbone, liker, cigarete. Minati sam se je tudi skrival v župnišču. Preje je zmeraj dejal, da nima nič, zdaj pa je bilo vsega zadosti. Borba je trajala do pol enajste ure. Eden se oglasi: „Tanki so že v vasi.“ Pripraviti se je bilo treba na sprejem.

Ropot na vrata, šipa se razleti, v vežo pa pridejo vojaki, mokri, umazani, srditi kakor sršeni. Hotel sem jim dopovedati, da je tukaj župnišče, da smo mirni in pošteni ljudje, pa ni bilo časa. Sunil me je grenadir, grd kakor razbojnik na križu, skozi vrata, da nisem imel časa vzeti s seboj niti bisage, v kateri sem imel svoje dokumente in denar, tudi nekaj avstrijskega kovanega. Papirje sem dobil pozneje nazaj, s srebrom in zlatom so pa cvenkali drugod. Za menoj so suvali še druge, postavili nas v kot pri cerkvenem zidu, razpostavili okrog strojnice in dejali, da nas bodo vse postrelili. Iz grdih pogledov se je lahko sklepalo, da se ne šalijo. Iz kota proti Podržaju so nas potem postavili v kot proti župniškemu vrtu. Tam smo lahko malo videli, kaj se godi po vasi. Iz Anzelčeve hiše se je valil gost črn dim. Hiša Franceta Stojca je gorela, Kršmančeva se je vnemala, Samotorčeva je bila v plamenih, Gemrova tudi: samo komunista šmorna je ostala nepoškodovana. Pogorel je Podržajev pod, šteblajev kozolec, tudi Škuljeva hiša koncem vasi je zgorela znotraj.

Iz šole se je slišalo strahovito razbijanje, iz kaplanije ravno tako. Duhovnom v kaplaniji so rekli, naj opravijo spoved med seboj, ker jim bije zadnja ura. Pri gospodu kaplanu

je stanoval takrat tudi svetnik Podbevšek. Končno so pa vse kaplanijske stanovalce prignali med nas. Življenje pa je moral dati prašiček. Tudi iz drugih hiš so priganjali ljudi med nas.

Gospod kaplan se je začel nekaj meniti s poveljujočem tenentejem. Misli si je, če pridobi čas, si pridobi vse. Zvedel je od njega, da bi se mu ne bilo treba nikjer zagovarjati, če bi bil dal vse postreliti. Pozneje smo zvedeli, da bi bili postrelili vse moške, če bi ne bili ostali duhovniki doma. Torej smo duhovniki osvobodili ljudi in jim rešili življenje, ne pa Osvobodilna fronta, ki jih je spravila v smrtno nevarnost. Med tem razgovorom je prišel mene in kaplana klicat ordonans, naj greva k glavnemu poveljniku, ki je nosil značke colonella. Sedel je s svojim štabom na ozidju Mrzelovega gnojišča. Spraševal je nekaj o partizanih, kje so in zakaj so napadli. Odgovorila sva, da so se pojavili zato, ker je laška posadka zapustila položaj. Razgovora je bilo kmalu konec. Ta colonello ni bil tako srditega obraza, kot pa vojaki in tudi ne ostrih besed. Srce se nama je malo ohladilo in pomirilo. Ta čas so pa laški vojaki izrabili za rop. Žalostno sem gledal, kako so iz župnišča najprej odpeljali kolesa, kako so nosili steklenice vina, mi pa lačni in žejni. Kako so vlačili iz trgovin blago, usnje. Preje ni noben trgovec nič imel, sedaj so pa nakladali kar polne avtomobile. Vsakega Bog ob svojem času kaznuje. Potem pa res niso nič imeli.

Wertheimerice v župnišču niso mogli odpreti, četudi so poskušali s sekirami. Prišli so pome, da jim odprem. Dobiti ni bilo v nji nič. Videl sem pa razdejanje v župnišču. Knji-

ge, kar jih je bilo še v pisarni vse razmetane in pohojene po tleh. V kuhinji s Lahi žrli in pili. Pospravili so vse dobrrote, ki so bile namenjene za birmo in so še ostale. V zgornjih sobah vse prevrnjeno, omara s knjigami prevrnjena, posoda razbita, sveta clja razlita po tleh. To je bila gnusoba razdejanja. Blagajno sem moral odpreti petkrat. Ko sem hodil mimo cerkvenih vrat, sem vzdihnil: „Ljubi Jezus, čez pol ure bom pred tvojim sodnim stolom, bodi mi milostljiv.“ Misel na skorajšnjo smrt se mi ni zdelo prav nič strašna.

Otroci so med tem postali žejni in lačni. Lahi so dovolili materam, da so smele iti iskat vode in mleka. Ob pol šestih so pa dovolili, da so šle ženske domov krmit živino, kuhat večerjo in jo primesti v župnišče. Moške so pa vse nagnali v župnišče. To je bil sedaj zapor. Ženske so se morale vrniti do osmih nazaj.

Zaprte so nas imeli zato, da so lažje ropali po vasi. Naredili so to imenitno in temeljito. V župnišču nismo imeli zvečer ne žlice, da bi z njo jedli, ne rjuhe, da bi se nanjo vlegli. Tudi vina ni bilo, da bi mogli drugi dan maševati. Neki vojak Slovenec me je prosil zvečer odpušcanja rekoč: „Gospod, nikar ne bodite hudi, tudi jaz sem ga vzel dve steklenici. Bil sem žejen, videl sem druge, kako so ga nosili, pa sem ga še jaz.“ Tudi kokoši so šle. Na župniškem dvorišču je videla soseda Podržajeva, kako jih je sam tenente pobijal z grabljami. Zmanjkalo jih je 15, osem smo jih pa hitro spravili pod streho. Nastal je pregovor: če bi bili komunisti kokoši, bi niti eden ne ostal živ. To je bil prav: *Bellum gallicum*. Zanimivo je, da je

ostala štirim duhovnikom ena sama skrhana britev. Na isti način so postopali tudi drugol.

Poropali so vse, kar jim je prišlo pod roko, potem so pa za slepo ceno prodajali okrog. Rjuhe so prodajali na Škofljici po tri kovače, glave šivalnih strojev pa v Devici Mariji v Polju po tristo lir. Zračunali smo, da so napravili v vasi tista dva dni škode za 20,000.000 lir, kakor je bil tečaj lire meseca maja 1942. Ker so nas tako temeljito izropali, so nam pa za povračilo zvečer pripeljali iz Ljubljane menažo.

Na štedilniku v župnišču je bilo tako nastavljeno, da domači nismo imeli prostora, da bi bili pristavili svoj lonček. Vsi domači skupaj, pa smo imeli le eno napol ožgano kuhalnico.

Bili smo pa vseeno nekam dobro razpoloženi, ker smo srečno prestali strah, vihar, ki je divjal preko naših glav in ohranil glave cele. Pri takem strahovitem pokanju in regljanju pušk je bila samo ena smrtna žrtev. Petračevo mater je v domači hiši zadelo in je umrla. Ženska je imela navado, da je v vsakega človeka tiščala. Najbrže je kak vojak stopil v hišo, žena mu je šla nasproti, ta se je pa zbal in ustrelil.

Župnišče je bilo takrat skupna ječa. V noči med 22. in 23. majem nas je prenočevalo v njem 93. Vedeli smo samo to, kar se je godilo okrog nas in z nami. Skrbelo nas je, kaj je z drugimi.

Drugo zatočišče in kritje so iskali ljudje na gradu. Graščaka Palmeta ni bilo doma, bil je v Ljubljani, prav tako tudi sinova. Sploh so Ižanri v takih dnevih pričakovanja kaj hudega, radi popihali v Ljubljano v bolnišnico. Posestnik štrumbelj je bil

gotovo vedno med tistimi. Tudi krojač Nace Ogrinc se je rad umaknil tja. V gradu je ostala samo gospa. Bila je tam županova družina brez župana, tajnikova družina, in pa gospodična Koehler in gospa dr. Župančičeva. Tja so pripeljali tudi nekaj svojega imetja. Doživljali so pa tam prav tako hudo uro, kakor mi v župnišču. Grad se iz ljubljanskega gradu zelo dobro vidi in je izvrstna točka, ki se da nanjo meriti. Dobil je več strelav v polno, en vogal je precej razbilo, streha je bila preluknjana. Okoli gradu je gozd, izvrstno skrivališče za komuniste. Ravno mimo gradu so se umikali v gozd. Komunisti so najprej streljali iz marofskih poslopij. Zato so Lahi razbili pod in požgali konjski hlev, da je nekaj konj v njem zgorelo. Goveji hlev so samo deloma razbili. Žival je zdvijala, dva bika so morali ustreliti, nekaj živine se je paslo po detelji in jo je napelo. Dosti je bilo uničenega.

Kar se je ljudi zateklo v grad, so se tiščali v kleti in molili. Lahi so polagoma prodrli do gradu. Vojak je slišal pritajeno govorjenje v kleti, mislil je, da so se notri skrili komunisti, ravno je hotel zagnati notri bombo, kar zajoka majhen otrok, Mrzelov Pavlek, še ne dve leti star, in je tako rešil življenje in obvaroval pohabljenosti precej ljudi. Ljudi so gnali iz kleti pred grad in jim ravno tako pretili, da bodo vse postrelili.

V vsej borbi je bilo izgub na obeh straneh prav malo. Lahi so imeli štiri mrtve, od komunistov pa je padel samo mladi Stanko Borštinar. Komunisti in njihovi pomočniki, so se umaknili v gozd proti Mokrcu. Gregarjev iz Kota je med umikom ves

preplašen pribežal domov. Oče ga vpraša kaj je. „Lahi gredo“, je bil odgovor. „Ali nas boste branili?“ — „Jih je preveč.“

Vedno isti način komunističnega boja. Lahe toliko časa dražiti, da so prišli z orožjem. potem pa zbežati, ljudi pa prepustiti laški jezi in maščevanju. Še drug namen so imeli. Moške dobiti v svoje bojne edinice, to so najlažje dosegli s takim bojevanjem. Moški niso hoteli lahom v roke, ker so zvedeli, da so v nekaterih krajih vse postrelili. Raje so zbežali v gozdove, tam so jih pa komunisti dobili v svoje kremplje, iz katerih se je bilo težko rešiti. Tako je ta dan dosti izanskih fantov in mož šlo v hosto, med njimi je bil tudi župan in občinski sluga. Na begu so bili komunisti najhitrejši. Rupert Anton, ki je sam bežal proti Krvavim pečem, je rekel, da so ga vsi komunisti prehiteli.

Ig je bil sedaj zaseden, predstavnika oblasti pa nobenega. Župan na begu, podžupan v Ljubljani, dela in posredovanja pa polno. Povsod „signor parrocho“. Lahi so ga hoteli celo za župana, vendar pa te namere niso izvršili.

Tako smo preživeli dan strahote in se zvečer po skupni molitvi utrujeni, pa vendar mirni zleknili po svojih ležiščih.

Ves čas me je skrbelo, kaj bo v slučaju napada z matrikami. Pametna rešitev težke zadeve, se je našla v tem, da se je odprla v cerkvi kriptna in smo knjige spravili notri. Poleg knjig smo spravili tjakaj celotni arhiv, cerkvene vrednosti, boljše plašče, pa tudi zasebno vrednost in obleko. Knjige so skrivališče dobro prenesle, obleka pa ne. Postala

je plesniva. Če bi bila dalje ostala notri, bi bila gotovo razpadla.

V soboto v cerkvi nismo mogli pesvečevati krstne vode, ker nismo imeli svetih olj, ki so jih Lahi razlili po tleh. Za maševanje smo komaj dobili vino pri Cirilu Podržaju. Nekaj smo ga še dobili od gostilničarja Tempča, ki nam je dal tudi nekaj vermuta. Minati je pa daroval nekaj litrov likerja, tako da smo bili kar dobre volje. Samo može je začelo skrbeti, kaj bo. Kaj če nas bodo odpeljali v internacijo. Postopali smo od moža do moža po dvorišču in ugibali. Drugega dela ta dan ni bil, kakor, da je šlo potrebno število mož na pokopališče z gospodom kaplanom pokopat Petračevo mater. Ženske so tudi ta dan pustili domov, da so šle opravljat živino in kuhat.

Popoldne so prišli laški oficirji na dvorišče. Radi bi bili izvedeli od njih, kaj bo z nami, a niso hoteli nič povedati. To noč smo še vsi spali v župnišču.

Na binkoštno nedeljo so pustili tudi moške v cerkev. Žalosten dan je bil to. Cerkev je bila precej prazna. Le tisti smo bili pri službi božji, kar nas je bilo v župnišču. Okoličani niso nič vedeli, kaj se v farni vasi godi.

Popoldne smo imeli spremembo. Lahi so začeli voziti nazaj naropane predmete. Pripeljali so kolesa vsa razbita, popolnoma druga, kakor so jih pa poropali na Igu. Dvoje je bilo komaj pravih. Ravno tako so pripeljali nekaj avtomobilov drugega blaga, obleke, usnja, ki je bilo ukrađeno bogvekje. Nekateri so res dobili svoje stvari nazaj. V začetku smo napravili zapisnik z vsakim, kaj je vzel, in potrdil je, da so predmeti

njegovi. Bil pa je tak naval, zmešnjava in premetavanje, da ni bilo mogoče držati reda. Tako je marsikateri vzel stvari, ki niso bile njegove. O poštenosti ljudi se ni mogoče pohvalno izraziti. Tudi tisto, kar so ljudje prinesli s seboj v župnišče, je marsikomu delno izginilo. Dvema osebama so hoteli preiskati cule, ki sta jih nesli iz župnišča domov, pa sta zbežali. Te dve sta že odnesli tuje blago. Od pripeljanih predmetov je nekaj manjvrednega ostalo, za to se nihče ni zmenil, drugo je pa šlo ali z lastnikom ali pa s kom drugim.

Popoldne so pospravili zapuščino komunistov iz stolpa. Po vrvi so spuščali prazne municijske zaboje, municije pa niso nič dobili.

Ko smo vse to opazovali, pride k meni laški capitano in mi kratko pove: „Ob štirih pride general Robotti, bodite pripravljeni, kadar vas pokličem.“ Nič kaj prijetno ni bilo to obvestilo. Posebnega ni bilo nič pričakovati, slabih vesti se pa vsak boji. Opravil sem se, kakor je bilo v danih razmerah možno. Res ob štirih me pride prav isti gospod iskat, češ general je tu. Capitano je govoril nemško in je bil določen za tolmača.

Na vogalu Javornikove hiše pogledam navzdol proti Studencu. Od Studenca do Mrzelove hiše so bili tanki, avtomobili, polno oficirjev. Na sredi ceste stoji majhen, zavalen, čokat mož. To je bil general Robotti. Po pravici rečeno, da sem si generala predstavljal precej drugačnega. Postava njegova ni bila prav nič primerna za generala. Pozdravim, odzdravi. Za tolmača stopi k nama capitano, ki me je prišel klicat. Pri-

stopi pa drug mlad tenente, ki je znal slovenski. General vpraša najpreje po partizanih, kje so. V gozdu. Ali je vas izropana? Kdo jo je? Partizani? Ne, grenadier. Na ta odgovor ni več spraševal dalje. Pozvedoval je še, kako je z živežem. Povedal sem mu, da ljudje nimajo več dosti zalog, ker je že konec maja, vrhu tega so bili pa še izropani. Hotel je vedeti, koliko je bilo mrtvih. Povem mu da ena ženska. Hotel je videti hišo, v kateri je bila ustreljena. Predno smo šli gledat, je pa še razglasil sodbo, ki se je glasila takole: „Tanki ostaneju tu, moški gredo na grad, ženske jim skuhaite večerjo in nesite za njimi.“

Potem sem šel kazat Petračevo hišo. Pokazati sta se morali obe hčerki. Vprašal je, če imata potrebno za življenje, in naročil, da naj prosita za podporo. Povedal sem mu tudi, da so jima komunisti pred enim tednom odpeljali brata in umorili. Nato se je Robotti odpeljal v Ljubljano, jaz sem pa šel proti župnišču.

Tam so se ravno moške in fantje nakladali na avtomobile, da so jih odpeljali v grad. Ravno med tem časom je tudi odkorakala kompanija grenadirjev. Čudna samota in tihota je nastala po vasi. Moškega ni bilo nobenega, ali so bili v gradu, ali pa v hosti. Čut osamelosti in negotovosti se nas je polastil, posebno še, ko je v gozdu nad Igom zopet začela komunistična strojnica.

Žene so po naročilu res skuhaile večerjo in jo nesle v grad. Moške so se prvi večer prosto gibali po dvorišču. Naročali so, da naj jih pridemo obiskat. V ponedeljek zjutraj je šel g. kaplan maševat v grajsko kapelo. Sedaj pa moške niso bili več prosti, ampak so bili zaprti že v

kleti. Prišel je poziv, naj pridem za-
nje posredovat.

V ponedeljek dopoldne sem neko-
liko pogledal po vasi. Vas je bila še
vedno pusta in prazna. Tudi ta dan
je malo ljudi prišlo k sveti maši.
Vas je bila precej razbita. Robotova
hiša je imela hudo rano na strehi.
Stari oče je ležal v postelji, ko je
krogla udarila. Mož se zanjo ni do-
sti zmenil in je ležal kar naprej.
Kozinova je bila precej zadeta. Nac-
kova, Javornikova nova, Šenkova tu-
di, malo tudi Podržajeva. Poslal sem
dva fantiča, naj preštejeta, koliko
zadetkov se pozna na cerkvi. Prišla
sta nazaj povedat, da 117.

Živina je brez gospodarja begala
po vasi, ni bilo človeka, ki bi jo na-
krmil. Precej so jo Lahi uničili, dru-
gi pa odpeljali.

Popoldne sem šel v grad. Dobil
sem tam znanca in znanke, ki so
prestali iste težave, skrbi in strah,
kakor mi. Koechlerjeva je prevzela
vlogo tolmača. Iskal sem zvezo z la-
škim komandantom, da bi govoril za
može. Lahi so izdali oklic, da naj se
možje vrnejo iz gozda, da se jim ne
bo nič zgodilo. To sem povedal tudi
na prižnici. Že binkoštni ponedeljek
je Jeshov Tone na Gornjem Igu pri-
povedoval, da ljudem prigovarjam,
naj se vrnejo. Rok za povratek so
Lahi vedno podaljševali. Poveljujoči
častnik je obljubil, da bo vse inter-
nirance spustil, ni pa povedal kdaj
jih bo. Ubežniki so zvedeli za poziv
in so se polagoma vračali, bodisi iz
stranskih vasi ali pa iz gozda. Vsak
se je moral zglasiti na komandi v
gradu, ki ga je pridržala v zaporu.
Obljubljal sem, kakor so Lahi obe-
tali, da jih bodo namreč izpustili.
Skrbelo me je pa hudo, če je to vse
zvijača.

V torek 26. maja me pride iskat
laški avto, da me popelje v grad.
Ljudje so mislili, da so sedaj tudi
mene zaprli. Sam sem bil pa tudi v
skrbah, ker si nisem mogel razlagati,
kaj naj bi imel opraviti. Stvar
ni bila tako huda. Od prehranjeval-
nega urada iz Ljubljane sta prišla
dva zastopnika, da se domenimo radi
prehrane. Tokrat sem prosil tudi za
dovoljenje, da bi šel poročat v Lju-
bljano, kakšne dneve smo preživeli
in da bi nakupil najnujnejše potreb-
ščine. Dovoljenje mi je bilo obljub-
ljeno in sem ga popoldne tudi dobil.
Nobeden namreč ni smel v Ljublja-
no, celo s sosednjimi vasmi ismo
imeli zveze. V Tomišlju, ki je tako
blizu, so mirno živeli, mi smo pa
imeli take pretrase, tam pa nič ve-
deli o tem.

V torek popoldne se je vrnila o-
blast. Župan se je vrnil iz gozda,
podžupan pa iz Ljubljane. Dobili
smo se pred Mrzeljem in šli skupaj
proti gradu. Kar prihiti Avancetovega
Martina žena in v eni sapi pripove-
duje, da so Avancetovega Lojzeta pri
pokopališču ustrelili, grajskega mli-
narja so pa peljali na Pungrat, da
ga bodo tudi. Hitro smo šli vsi trije
na posredovanje. Za mlinarja se je
izkazalo, da so ga peljali v mlin
iskat vreče. Lojze je bil pa res ustrel-
jen kot človek, ki je sodeloval s ko-
munisti. Bil je med vsemi najbolj
nedolžen, prenesel je samo enkrat
eno pismo. Pa Lahi so nazadnje ven-
darle hoteli nekaj pokazati. Mislim,
da se je samim neumno zdelo, ker
so za sestro zbrali malo odškodnino.
Župan Merzelj se je potem javil na
gradu, njega pa niso zaprli.

V sredo 27. maja sem se peljal
v Ljubljano. V okolici Iga je bilo
vse polno lijakov, kamor so udarjale

granate iz ljubljanskega gradu. V Ljubljani povsod velika radovednost, kako je bilo. Po streljanju soditi, bi bil moral biti ves Iz droben in vsi ljudje mrtvi. Posebno hitro so me v bolnici obstopili Ižanci, ki so imeli dober nos in so se pred viharjem zatekli v varno zavetje bolnice. Sorodniki so priskočili na pomoč, da smo dobili razne predmete, ki smo jih nujno potrebovali.

V četrtek zjutraj je prišel na Ig vodja okrajnega glavarstva dr. Maffai v spremstvu raznih oblastnikov. Na gradu smo imeli najpreje posvatovanje zaradi prehrane. Lahki so razglasili, da bodo popoldne na gradu delili živež, zglasiti da se mora pa vsak osebno. To je bilo treba razglasiti ljudem. Po razgovoru pa smo šli skupno gledat razdejanje po vasi. Šli smo mimo cerkve sv. Jurija proti občinski hiši na Trneku. Zelo sem bil radoveden, kako je s cerkvijo sv. Jurija. Pokalo je okrog nje in letelo proti njej, da bi človek sodil, da ni ostal kamen na kamnu. Čudo, cerkev popolnoma nepoškodovana. Blizu cerkve pa je bil debel hrast pri porobku popolnoma gladko odbit. Na Trneku smo videli sledove komunističnega napada od 15. maja. Ogleдали smo položaj okrog cerkve, pripravil sem jih do tega, da so šli gledat v župnišče, kaj so njihovi vojaki napravili. Šli smo dalje po vasi in prišli do županove hiše in trgovine. Nič niso radi vstopili v trgovino, ker so vedeli, kakšno razdejanje je notri in kako je vse izropano. V četrtek popoldne smo šli na grad po obljubljeni živež. Nič kaj korajžno niso ljudje stopali navkreber, vsak se je bal zvijače. Misil si je, da nas bodo Lahki na ta način spravili skupaj, potem pa vse

skupaj odpeljali. Možno bi bilo tudi to. Pa vendarle ni bilo. Ugotoviti smo pa mogli drugo prebrisanost. Lahki so hoteli prešteti ljudi in ugotoviti, kdo je v hosti. Vsaka družina posebej je prišla na vrsto. Ali ste vsi? Koliko jih manjka? Kje so? Vsakdo je odgovoril: Ni ga. S tem je bilo že povedano, da je v gozdu. Ko smo preresetali približno pol vasi, sem slišal vzklikniti mladega tenenteja: „To jih je že za pol bataljona.“ Živež so dodeljevali v prav majhni količini, za število hostnikov so pa le izvedeli.

Ko je bilo tako ugotovljeno število, se je začelo zopet posredovanje, da izpusto jetnike. Šlo je zelo resno. Natančno je bil sestavljen seznam vseh jetnikov. Z županom sva morala s svojimi podpisi in osebno odgovornostjo zastaviti svojo besedo, in čast, da so to vsi pošteni ljudje in nimajo s komunisti nikake zveze. Ko smo tudi to končali, smo nazadnje celo trčili.

Radovedni smo bili, če bodo Lahki držali besedo. Zvečer že v temi pa sta se prišla javit v župnišče dva moža, Zalar in Pucihar, da gresta iz gradu, in sta se zahvalila za posredovanje. Zvečer so spustili domov starejše, zjutraj pa še ostale. Težak kamen se mi je odvalil od srca. Oznanjeval sem in prigovarjal, naj se oglase, da se jim ne bo nič zgodilo. Očitali bi mi, da sem jih zapeljal, moj vpliv bi bil zelo padel. Hvala Bogu, da se je tako izšlo. Laška posadka je bila na gradu. V začetku je bila zelo močna, bil je cel bataljon. Velikokrat se je menjala in postajala vedno manjša. Po vasi so skrbeli za red karabinerji, ki so se deloma naselili v mežnariji.

Komunisti v vas in njeno bližino

niso prihajali. V zaledju so pa nemoteno prihajali iz kraja v kraj. Posebno varne so se počutili v Iški. Tam so se že preje dobro ustanovili. Vikend hišice niso bile tako razdejane, da ne bi bilo mogoče v njih prebivati. Že marca meseca so se tam zelo živahno gibali. Šalavka mi je že na Jožefov semenj na Igu vzdihovala, kaj bo. Pravi: „Ko se začne mračiti, prihajajo po Iški kosmati, divjega pogleda, s puškami in obloženi z bombami. Kaj bo z nami?“ Pri zadnjih hišah so si napravili cele delavnice. Imeli so usnjarsko delavnico, ki jo je vodil usnjar Franc Čebular iz Iga. Ko so bili pregnani, je bila priča njihovega delovanja velika kad.

Višje v soteski so imeli svojo komando in sodišče. Kogar so prijeli, so ga odpeljali v Iško, od koder se navadno ni več vrnil. Župana iz Rakitne so že pripeljali sem. Gospod župnik je dvakrat prišel z deputacijo zanj posredovat. Komandant se je čudil, da je tako pogumen, da upa priti v hudičevo žrelo. Župana Logarja so pa vendarle oprostili.

Najgrše so pa napravili komunisti s cigani. Pod Krimom, v Vrbljenju in Podpečjo se je zadrževala večja družba ciganov. Te so komunisti dne 17. maja vse prignali v Iško. Silno vpitje se je slišalo, ko so jih gnali. Na Benkotovem travniku so postrelili vse: otroke, mlade, stare, moške in ženske. V skupnem grobu jih leži 43. Smrkavci so se učili na njih streljati s strojnico.

Iška je postala skoro eno samo pokopališče. Kmet Tegelj, ki je pavel krave na Iški mi je pripovedoval, da povsod naleti na grobove. Pravi, preje so štruce plavale po vodi, sedaj pa mrličii. Samo en slučaj. V Vr-

bljenju so ujeli Miro Lampret roj. Rozman na Igu. Odpeljali so jo s hčerko in vozom vred v Iško. Dva dni so jo imeli zavarovano pri Pristavcu, deloma v hiši, deloma pa na podu. Odpeljali so obe v Iško. Njo so ustrelili, punčko pa ubili na ta način, da jo je partizan prijel za rete in z glavo udaril ob drevo. Blizu tam je bil ustreljen tomišeljski tajnik in organist; bil bi tudi župan Lenček, če bi ne bil med potjo ušel.

Junija meseca so se menjavale razne posadke grenadirjev. Poveljstvo ni bilo več na gradu, ampak se je preselilo v vas. Župnišče je bilo zopet važno torišče za oficirje in njihov kuhinje. Nekateri komandantje so bili vljudni. S prvim oddelkom sta bila dva. Eden je bil doma iz Rima. Povedal sem mu približno, kako so nas zavzeli in kako izropali. Užaljen je rekel porcheria. Vprašal me je, če sem že pisal v Rim za odškodnino. Pomilovalno sem se nasmehnul. Ta je bil malo časa. Za njim je prišel čemereren sitnež, ki je imel še bolj zopernega slugo z imenom Fabricij. Ta je ves dan pretikal okrog, kaj bi ukradel. Tenente je bil toliko zoprni, da mi je naglal nazadnje na dvorišče mule. Te so imele lep prostor pod tribo, pa so morali sprazniti stelnjak in drvarnico, da so privezali notri mule. Vprašal sem spremeljajočega brigadirja, zakaj to, pa je odgovoril, da se po kozolcem ne čuti varnega. Lepo spričevalo za vojaka. Sam se je s svojimi tovariši hodil sončit na zelenjadni vrtiček in tam vse pokvaril. Sosednje vasi so ob napadu razmeroma malo trpele. Na Loko je sicer 22. maja šel laški oddelek, ker pred vasjo ni naletel na nikak odpor, zato je pustil vse pri miru. Ljudje so se

sicer skrili po kleteh in čakali, kaj bo. Samo pred eno klet je priletela ena bomba, se razpočila, lahko ranila ženo posestnika Jožeta Šušteršiča, Loka št. 3. Tudi ropali niso po vasi nič, tako da je ta vas poceni prišla skozi.

Odpor se je začel za Loko pri Mateni. V Mateno samo Lahi niso prišli, tudi komunistov ni bilo veliko notri. Nekateri so bili v cerkvenem stolpu, zato so ga Lahi močno obstreljavali, da se vidijo na njem mnogi zadetki. Od Loke so pa streljali proti vasi s tanki. Dobro je bila zadeta hiša Fraceta Modica št. 1. Izstreljek je šel skozi okno, skozi vrata, skozi še ena vrata v drugi sobi v steno. Pogorel je pa samo hlev posestnika Martina Juha, št. 9. Bil je v bližini cerkve, zato je bil zadet. Ropali in plenili Lahi tudi v Mateni niso. Popolnoma nič pa niso bile prizadete vasi Staje in Kot.

Grenadirji, ki so bili deloma še na gradu, so se začeli polagoma pomikati proti Iški vasi. Ko smo 7. julija na Plasu sušili mrvo, se je naenkrat za sv. Jurijem dvignil gost dim. V Iški vasi se je začelo požiganje in ropanje. Požigat in ropat so hodili tja iz gradu. Najrazličnejše predmete so vozili s seboj. Požgali so hišo za hišo. Zanimivo je bilo s čebeljnakom kaznilniškega ravnatelja Arka. Imel je okrog 60 panjev, ki so bili vsi polni medu, pripravljene za točenje. Presil je poveljstvo, naj mu jih puste odpeljati, pa jih niso. Deloma so med pobrali in požrli, še več uničili, nazadnje pa vse požgali. Še dolgo časa so se prazni okvirji valjali za cerkvijo sv. Križa. Vas je bila kmalu uničena, kar ne precej, pa še po 15. juliju. Od 100 hišnih številk je ostalo uporabnih še

kakih 10. Stanovalci so se razkropili po sosednih vaseh k svojim sorodnikom in znancem.

Iz obnašanja in kretanja Lahov se je moglo sklepati, da se nekaj pripravlja. Vozili so se na Ig višji častniki, počil je celo glas, da bo prišel na Ig štab. Predno so se pa začele resne priprave za pohod v hribe, se je zgodilo v noči na sv. Cirila in Metoda tole:

Komunisti so bili prepričani, da Lahi ne bodo upali za njimi v hribe. Vedno so jih dražili in izzivali. Tako so v omenjeni noči ob pol dveh izza Mrzljivega zidu napadli karabinerje, ki so štanovali v mežnariji. Vrgli so pet bomb. Nameravanega cilja sicer nobena ni zadela, pač pa so se razpočile s silnim pokom in s še silnejšim zračnim pritiskom. Šipe na župnišču so kar zažvenketale. Stanovalci v župnišču se nismo dosti zmenili za to, še vstali nismo. V jeseni pa je bilo treba v cerkvi in župnišču vzpostaviti 248 šip. Delali so Mrzel, Anzele in Smole ves teden. Veljalo je pa okrog 2.600 lir.

Predno so Lahi napravili splošen sunek v hribe, so poskušali svojo srečo v manjših oddelkih po raznih vaseh. Dne 13. julija popoldne je prišla na vrsto vas Dobravica. Ko smo na župnijskem travniku Breznica naložili zadnji voz mrve, smo videli, kako se proti Dobravci vrste vojaški avtomobili. Skrbelo nas je, kaj bo. Prebivalci so se že preje umaknili na Ig, zaskrbljeni stali pred Bezgarjevo hišo in gledali proti svojim domovom. Naenkrat se pokadi, ljudje v jok. Požgali so celotno vas, le da so nekatere hiše ostale še uporabne za stanovanje. Najbolj uničen je bil cerkovnik Piškur, ki mu je bilo požgano vse. Nekako v istem

času so požgali tudi v Dragi pri Grumu in Matičetu. Grumova hčerka in sin sta hodila v Ljubljano in se navzela komunističnih načel, ki sta jih potem tudi doma oznanjevala. Hčerka se je povzpela potem pri komunistih do precej visoke sarže. Njeno mater so pa odpeljali Lahi v internacijo. Matičetovi trije fantje so bili pa tudi v hosti. Za glavni napad so se Lahi dobro pripravili. Za Igom na poti v Dobje, so postavili podstave za težke topove, kmalu so jih pripeljali in montirali. Seveda na škodo, ki so jo delali na polju, niso nič gledali. Posebno krompir je imel dosti sovražnikov. Na poti od Staj proti Vrbljenju so postavili lahke topove. Tako so bili pripravljani. Prišel je 15. julij Točno ob devetih, kakor je bilo napovedano, je počil prvi strel; potem pa je šlo kar uro za uro. Granate so žvižgale čez cerkveno župnijsko streho, da so šipe kar žvenketale. Poslušali smo, kako so v določenih časovnih presledkih udarjale proti Golemu, deloma proti Gornjemu Igu.

Največ je trpel Gornji Ig. Hiše so bile razbite in požgane, ljudje pa mrtvi. Košinkarjev oče, blag in ljubeznjiv starček, ki ga je bil vsak vesel, kdor je prišel z njim v družbo, stari Matija Tavželj, Tančkova Rozala je zgorela. Nekateri moški iz Iške in Gornjega Iga so se umaknili proti Ustju. Tam so jih dobili Lahi. Imeli so jih za komuniste in vse postrelili. Med temi je bil Cene iz Iške vasi in Mačkov fant iz Gornjega Iga. Lahi so naredili skozi Gornji Ig razne pohode, vsakokrat se nekaj poropali in požgali, da je vsa vas popolnoma uničena s cerkvijo vred. Kmetu Makovcu so vzeli vole izpred pluga, ko je oral, Fran-

cetu Grumu iz hleva, pa jih niso hoteli dati nazaj. Reči smo morali: Gornjega Iga ni več. Stanovalci so šli v Rakitno, drugi so se preselili v Izansko vasi, kjer je pač kdo mogel dobiti streho. Po artilerijski pripravi je odrinila v hribe pehota. Tako sem se znebil sitnega vojaškega gizdalinčka in njegovih mul. Artilerijsko streljanje ni trajalo le ta dan, to je trpelo teden dni in še delj. Komuniste so gnali dalje in dalje proti Sodražici po hribih proti Kočevju. Tam so jih razbili.

Velike težave smo imeli v tem času z obdelovanjem polja. Žito je lepo dozorelo, pa niso pustili žanjic na njive zaradi streljanja. Za malo časa so šle žet, ko je začelo pokati, so pa pritekale nazaj. Žeti so hodile tako, kakor bi hodile krast. Druga težava je bila, kam z žitom. Kozolcev Lahi niso pustili uporabljati, ker so se bali, da ne bi imeli za njimi komunisti skrivališč. Bližnji kozolci so morali biti popolnoma prazni, oddaljeni pa na spodnjih letah. Z veliko težavo smo končno le spravili ozimino, ki je to leto dobro obrodila. S težavo smo tudi sejali ajdo. Narejeno pa je bilo kljub temu vse.

Še večje težave smo pa imeli z mlačvijo. Komunisti so v noči med 14. in 15. majem podminirali transformator na Kremenci. Trdili so, da zato, da bi na Cominovi opekarni ne mogli za Lahje delati. Namen je bil seveda čisto drugi. Delavcem odvzeti zaslužek, da bi bili toliko bolj nezadovoljni in tako bolj sprejemljivi za komunistične nauke. Brez toka je bila sedaj opekarna, potem pa vasi: Kremenca, Pijava Gorica, Sarško, Dobravica in Draga.

(Bo še)

Darujte za invalide!

Spominjajte se pokojnih v molitvi!

VSEBINA: Junakom na grob — Dr. Rožman govori — Dvajset let je preteklo — Ob spomeniku združeni — Misli ob dvajsetletnici — Spomin — Lepo je biti Slovenec — Dnevnik primorskega domobranca — Pogodba med Nemci in slovenskimi partizani — Praznovanje božiča v Ljubljani — Pisma uredniku — Društvene novice — Iz zapiskov zareškega župnika — Leta strahote na Ižanskem.

Correo
Argentino
Suc. 7

TARIFA REDUCIDA
Concesión No. 6830

Propiedad Intelectual
No. 817.736
Ramón Falcón 4158, Bs. As.

Vestnik: es el Informativo de los Excombatientes anticomunistas
eslovenos; is the voice of Slovenian anticomunist veterans.